

ВІКТОР ДОМАНИЦЬКИЙ,
надзвичайний професор соціології на Українському Вільному Університеті
в Празі

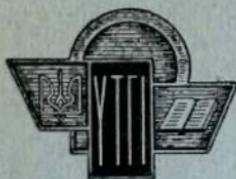
ЗАСАДИ УКРАЇНСЬКОГО РУРБАНІЗМУ

1940.

ПРАГА—БРАТІСЛАВА

Накладом Спілки Укр. Інженерів у Словацькій Республіці — Братіслава.

УКРАЇНСЬКИЙ ТЕХНІЧНО - ГОСПОДАРСЬКИЙ ІНСТИТУТ В ПОДБРАДАХ

Кореспонденційною метою
проводить навчання в таких
галузях:

Тим, що хочуть вперед!

1. ВИСОКОШКІЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНО - КООПЕРАТИВНИЙ ВІДДІЛ (під-відділи: торговельно - промисловий та кооперативний) — 4 роки, дає високо-кваліфіковану фахову підготовку до праці в кооперативних, банкових, торговельних та промислових підприємствах, в державних установах та місцевій самоуправі.
2. ВИСОКА ШКОЛА ПОЛІТИЧНИХ НАУК — 3 роки, дає теоретичну підготовку для громадської, політичної і журналістичної діяльності.
3. ВИСОКІ КУРСИ ГРОМАДСЬКОЇ АГРОНОМІЇ дають можливість поглибити та усвідомити методологію громадської агрономії.
4. ТЕХНІКУМ СІЛЬСЬКО-ГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ — 2 роки, подає практичні способи перероблення с. г. продуктів, та економічно-комерційні знання для заложення і ведення підприємств сільсько-господарської промисловости.
5. КУРСИ УКРАЇНОЗНАВСТВА — 1½ роки. Дають систематичний комплекс знань про Україну, про сучасне й минуле Українського Народу, про його культурні скарби та підстави добробуту.
6. ВУЖЧІ ФАХОВІ КУРСИ БУХГАЛТЕРІЇ — 1 рік, — теоретично й практично ознайомлюють студіюючих з основами рахівництва, комерційних обрахунків, калькуляції та торговельної кореспонденції.
7. КУРСИ СВІТОВИХ МОВ — англійської, німецької та французької.
8. ПРАКТИЧНІ КУРСИ — КОРОТКОТЕРМІНОВІ — 1) Загальне Пасічництво, 2) Американське пасічництво, 3) Методика суспільно-агрономічної праці в царині пасічництва, 4) Садівництво, 5) Городництво, 6) Консервація та перероблення садовини й городини, 7) Оброблення шкіри, 8) Милотарство, 9) Фотографія, 10) Радіотехніка, 11) Цегла та дахівка та інші.

Викладають професори Укр. Господарської Академії й інших Високих шкіл, а також українські вчені та фахівці-практики з різних галузей.

Всім студентам та курсантам висилаються лекції та підручники, пристосовані для домашніх позаочних студій. Навчання відбувається індивідуально. По закінченню студій абсолюенти одержують фахові дипломи чи свідоцтва.

Докладні проспекти з програмами та умовами студій висилаються БЕЗ ПЛАТНО. На відповідь додавати міжнародній поштової значок або поштову марку. Звертатися на адресу: **Ukrainisches Technisch-Wirtschaftliches Institut. Podiebrad. Protektorat Böhmen und Mähren.**

ВІКТОР ДОМАНИЦЬКИЙ,
надзвичайний професор соціології на Українському Вільному Університеті
в Празі

ЗАСАДИ
УКРАЇНСЬКОГО РУРБАНІЗМУ

1940.

ПРАГА—БРАТИСЛАВА

Накладом Спілки Укр. Інженерів у Словацькій Республіці — Братіслав

Наклад (тираж) — 2.500 прим.

ПЕРЕДМОВА.

Історичні події — ті жорстокі «лекції історії», які довелося українському народу одержати протягом років 1939 та 1940, накладають на кожного українця (і на українську інтелігенцію передовсім) обов'язок **зробити справні висновки з цих «лекцій історії»**. Українська проблематика ще ніколи не була такою **складною, заплутаною, відповідальною**, а в той же час такою **гострою, настирливою, налягавою**, як нині. Для її розроблення потребуємо бодай одного серйозного науково-об'єктивного журналу дискусійного типу, низки семінарів, сотень глибоких і точних досліджень, зводок, монографій, трактатів, — взагалі **посилення науково-духового життя українців**. Між тим у м о в и для такої праці протягом 1939 та 1940. років не поліпилились, а **явно згіршилися**. Це в свою чергу ще збільшує почуття відповідальності перед судом історії тих, хто відчуває свою приналежність до дійсної української науки, збільшує вагу їх обов'язку перед своїм народом і судом історії.

Дві риси нашого суспільства (передовсім нашої інтелігенції) добре відчуває й усвідомлює собі майже кожен українець: 1) **«атомізацію»** нашого суспільства та 2) **нехоть до т. зв. «малих діл»** і, навпаки, — велике зацікавлення т. зв. «високою політикою». Але вслід за таким цілком справним констатуванням фактів починається звичайно цілковито несправна аналіза причин, шукання винних та подібна, з погляду національних інтересів цілковито марна, праця.

Ця наша праця не може розрішити цілу українську проблематику, а ні навіть найголовніших її розділів чи питань, — вона **є спробою висунути, поставити на порядок дня найголовніші мінімуми нашого суспільного життя, дати підставу, канву, шкелет для створення загально-національної програми в царині т. зв. «малих діл»**. Така програма потрібна для **остаточної ліквідації атомізації нашого суспільства, бо об'єднання — щирої духової консолідації нації** не можна викликати якимись примусовими заходами, бойкотами, застрашуваннями, погрозами, тощо. Її можна викликати **лише створенням загально-зрозумілої, загально-цінної програми «малих діл»** — загально-національної програми внутрішньої політики та **застосуванням** (за переведення її в життя) **метод науки й переконування**.

Яко основу до такої загально-національної програми «малих діл» я її пропоную програму **рурбанізму** в застосуванні її до особливостей українського життя.

I. РУРБАНІЗМ, ЙОГО ЗМІСТ І ЗАСАДИ.

Термін **«рурбанізм»** складається з двох латинських коренів: *«rus, raris»* — село та *«urbanus»* — міський. Цим терміном означають таку **філософсько-педагогічну систему** і такий громадський рух, які стремлять до **«погодження міста з селом, духа — з матерією, культури — з природою — в напрямку здуховнення матерії і скульптурнення природи»**.¹⁾ Рух цей не є рухом політичним, ані — класовим, ані — професійним. Найшвидче можна було б його назвати рухом **соціально-педагогічним**. Перші прояви рурбанізму знаходимо в швайцарських педагогів кінця XVIII і початку XIX ст. Песталоцці (*Pestalozzi*) та Фелленберга (*Fellenberg*). Цілком сконкретизовану програму рурбанізму дали соціалісти-утопісти почат. XIX ст. Роберт Оуен (*R. Owen*) та Фур'є (*Furrieu*), особливо — Фур'є в його **«фаланстерах»**, як він називав заложені ним сільсько-міські (хліборобсько-індустріальні) комуні. Далі прудоніст Мільберґер (*Milberger*) виступив з теорією про те, що знищення протиріччя між містом і селом — це **взагалі утопія**, бо протиріччя це є **вічним і можна лише йти шляхом «поступневого (повільного) вирівнювання інтересів»**. Ці думки прийняла за свої й сучасна соціологічна школа американська Карла Тейлора (*K. Taylor*) — Сорокіна (Сорокин), яка в цьому питанні є духово споріднена зі школою західньо-європейських ревізіоністів на чолі з Е. Давідом (*E. Dawid*). Сорокін²⁾ виводить протиріччя між містом і селом із свого трактування **«закона спадаючої родючости ґрунту»**, в зв'язку з яким іде процес **урбанізації**, процес переселення з сіл до міст. Рурбанізм виріс на ґрунті розвитку нової соціологічної науки — **«соціології села й міста»**, «соціології селянина й робітника», один з найліпших підручників до якої написав Сорокін під назвою: *„Principles of Rural – Urban Sociology“*. Там він зокрема розбирає питання про те, чи приведе урбанізація до **знищення різниці між містом і селом**. Він ставить питання: **«чи мають ці різниці між містом і селом тенденцію до все більшого й більшого загострення протягом часу, а чи вони будуть все більше стиратися, счезати й нарешті замість двох суспільств — міського й сільського буде одне — урбанізоване чи сільсько-міське суспільство?»**. Процес урбанізації — це, на його думку, **не лише процес зросту міст, але це й процес перенесення в сільські місцевості міських метод господарювання** (напр., механізація сільського господарства),

¹⁾ In. Arn. Bláha: „Sociologie sedláka a dělníka“ v Praze. 1925. str. 180.

²⁾ С. Слудкина: „Сущность противоречий между городом и деревней“. Москва – Ленинград. 1933. стор. 25–27.

перенесення політичних навиків (політичні партії), культурних звичок (газети, телефон, радіо, клуби, тощо). В цьому Сорокін вбачає не загострення протиріч між містом і селом, а шлях до їх злагіднення. З другого боку він уважає, що й село дуже сильно впливає на місто, підсилюючи його своїм «сильним, здоровішим під оглядом моральним і фізичним людським матеріалом» (ця теза доведена багатьма дуже точними дослідженнями в Європі й Америці). «Маємо до діла», каже він, «з взаємною дифузією». Розглядаючи еволюцію протиріч між містом і селом, він каже: «історична крива різниць швидче подібна до параболи»: протиріччя все збільшувалися, починаючи з менту зародження міст; крива досягла найвищої точки в XVI, XVII та XVIII ст. ст. і відтак з другої половини XIX ст. стала знижуватися, протиріччя стали все зменшуватися. Причина — поступ техніки. На думку Сорокіна треба захвати ту саму пропорцію між містом і селом, бо «довге та успішне існування високоурбанізованого суспільства з недостатнім с.-г. оточенням є дуже сумнівним». За дальшого розвитку урбанізації місто не зможе «вдержати балансу». Тоді йому загрожує вимирання, недостача продуктів відживлення та сировини, занепад моралі, надмірний розвиток радикальних ідей, зменшення числа здібних людей і загальне зниження інтелектуального рівня, бо буде виживати не ліпший, а середній тип. «Головне зводиться до того», каже Сорокін, «що не існує жадних «залізних законів» розвитку, що все залежить од того, оскільки міське населення зрозуміє всі небезпеки надмірної урбанізації та ігноруції села, оскільки воно зуміє встановити гармонію в обслуговуванні культурних, гігієнічних та інших умов села, памятаючи, що село є необхідним джерелом успішного існування міст»...

На подібній позиції стоїть і видатний американський економіст Едвін Норс, що належить до цієї ж школи.³⁾

Школа Тейлора-Сорокіна не виділяє рурбанізму з процесу урбанізації, а багато сучасних соціологів не виділяють його з руралізму. Цілком недвозначно робить це чеський соціолог Блага (In Arn. Bláha), який цілком справно відрізняє цю систему й цей рух, як щось окреме — проміжне між урбанізмом і руралізмом і вводить для них спеціальний термін — «рурбанізм». «Йде про те», каже він,⁴⁾ «як справно розішати проблему пропорції міста й села. Як вдержати в національному суспільстві належну рівновагу поміж окремими шарами суспільства, як не допустити деморалізації села містом — з одного боку й надмірного напливу сільської стихії до міст — з другого». Рішенням не може бути якась однобока

³⁾ Эдвин Норс: „Сельское хозяйство САСШ“. ГИЗ. 1930. Стор. 83.

⁴⁾ In. Arn. Bláha: „Sociologie sedláka a dělníka“, v Praze. 1925. str. 180.

відповідь. В модерному складному суспільстві, яке **взаємними зв'язками** поміж окремими шарами є так густо опутане й де **надзвичайно спеціалізований розподіл праці** ставить у **взаємну залежність усіх од усіх**, не можна твердити: «справним є лише руралізм!» Але ані навідрізок не можна довести, що справним є лише урбанізм... Суспільство суто аграрне було б без сумніву швидко поглинене суспільством, яке було б і аграрним і промисловим рівночасно. Рівно ж не можна з усіх поробити лише мешканців міст... Нині ж без сумніву і **сільське господарство і промисловість суть для національного суспільства однаково важливими та однаково необхідними**. Нема альтернативи, яку з двох філософій вибрати: чи руралізм, а чи урбанізм. **Є ще щось третє, а саме — рурбанізм**—погодження міста з селом, духа з матерією, культури — з природою в напрямку **здуховнення матерії та скульптурнення природи**... Взаємини між селом і містом з погляду рурбанізму можна сформулювати так ⁵⁾: **«взаємна служба міст і сіл з тою метою і в тому розумінні, щоб взаємною поміччю обидва чинники якнайбільше посилювалися у виконванні своєї специфічної функції у національному суспільстві»**... Палечек (Paleček) формулює завдання рурбанізму ще ріжче ⁶⁾: **«усунення станових та класових забобонів»**, «систематично витворювати новий **дух єдності** в усіх шарах молодішої генерації»...

Але що саме треба вважати за **«місто»**, а що — за **«село»**? Яку б засаду для розмежування цих двох тямок ми не взяли, — завжди знайдуться проміжні — мішані форми розселення, які утруднюють точне — екзактне проведення кордону між цими двома тямками. З погляду функціонального основною рисою **«села»** є перевага **сільсько-господарського населення**, в той час як у місті скупчуються **несільсько-господарські** групи населення. Але існують групи, які і ведуть сільське господарство і рівночасно мають якесь несільсько-господарське заняття. **Рурбанізм навіть вітає наростання таких «універсальних» груп населення**. В кожному разі в «селі» ми знайдемо священика, диякона, дяка, учителя, суддю, слідчого, адвоката, залізничних урядовців, урядовців пошти, провінціального лікаря, громадського агронома, тощо. Це **суть первні і репрезентанти «міста» на «селі»**. Навпаки — базар у містечку та місті, кооперативний склеп у місті, кооперативний союз, городник у місті — це **суть первні та репрезентанти села в місті**. Село й місто **взаємно просякають, взаємно охоплюють одно одного своїми первнями та репрезентантами**. Ці первні й репрезентанти можуть виконувати свої специфічні

⁵⁾ Ibidem... str. 182.

⁶⁾ Ing. A. Paleček: „Nové selství“. Praha. 1933. str. 15.

функції добре — коли вони за виконання своєї функції стало **узгляднюють дійсні потреби й інтереси протилежної сторони**, але можуть виконувати свої функції зле, коли узгляднюють потреби переважно своєї групи, чи особисті, і ігнорують дійсні потреби протилежної сторони. **Було б, однак, великою помилкою трактувати селянина лише як продуцента продуктів та сирівців сільського господарства.** Селянин є членом родини й роду, чоловіком, батьком, сватом, кумом, побратимом, членом кооперативи й просвіти, вірником церкви, членом своєї громади, нації, громадянином держави, всесвіту, тощо. Селянин має свої естетичні, релігійні та моральні переживання, — часом значно вищого рівня, ніж аналогічні переживання несільсько-господарських груп.

Повстає питання, що ж треба розуміти під **«дійсними потребами й інтересами»** групи (протилежної сторони)? Очевидно в залежності від умов місця й менту комплекс дійсних потреб та інтересів буде іншим і знайти та зрозуміти його — це й є головне завдання місцевої інтелігенції. Але тут може бути певне наставлення. Рурбанізм услід за американськими руралістами (постанови конгресу в Балтіморі 1919 р.) кладе в основу тезу про те, що ⁷⁾: **«найважливішими цінностями суть: добре виховання, здоров'я, приятельські відносини з людьми та моральні й релігійні принципи».** Матеріальний добробут — це лише засіб, шлях до повнішого й цікавішого **духового, морального й соціального життя.** Там, де село западо матеріялістичне, — треба освітлити **рацію та значення праці селянина, його людськість, дати йому ідеали нематеріальні — вище призначення.** Навпаки, — групам занадто ідеалістичним треба висвітлити дійсне значення матеріального добробуту та шляхів його досягнення. **«Поступ» — каже американський соціолог Гейс (Hays), «полягає в породженні туги народу за предметами дійсного значення й цінности ⁸⁾»**...

В той спосіб рурбанізм підходить до найголовнішої частини своєї програми — до **виміни духових цінностей** поміж селом і містом, до творення спільної їм обом **культури та цивілізації.** Місто має **дібрати й виховати для села й післати туди провідників та реформаторів** села, які мають **зраціоналізувати, сконсолідувати та усупільнити** сільське господарство й сільське життя. Це значить — **захоронити з рідних традицій** села все те, що не перешкоджає поступу, і дати селянинові **поліпшення його техніки праці, його метод праці, поліпшити умови його життя, освітлити його життя наукою,**

⁷⁾ „Proceeding of the First National Country Life Conference“. Baltimore. 1919. str. 26 ; Ing. Ant. Paleček : „Nové selství“... str. 60.

⁸⁾ Hays : „Introduction to the study of sociology“. London. 1919. str. 55 ; Ing. A. Bláha : „Sociologie sedláka“... str. 184.

мистецтвом, мораллю, філософією. Отже, — хлібороб дістане від міста нового впливового союзника — дух, науку, розум. Новим (рурбаністичним) хліборобом є той, якого до перемоги над природою стало веде освічений розум — наука. Але не лише місто може давати духові цінності селу; **й село багато дечого з духової та соціальної культури може дати місту.** Саме на селі **заховалося багато первнів старої оригінальної (питомої) національної культури:** традиції, звичаї, танці, перекази, пісні, мотиви, мова, орнамент, ноша, посуда, різьба, архітектура, страви та напої, організаційні форми, методи лікування, тощо. Мало того, — заховалися там рештки старої **національної правосвідомості, старого звичаєвого права, старої віри й філософії.** Все це необхідно уважно й ретельно **збирати, систематизувати й передавати місту.** І то не лише в цілях музейних та наукових, але й в цілях **суто практичних,** — щоб місто могло на ґрунті цих первнів старої національної культури створити **нові духові й соціальні цінності:** нові твори літератури, мистецтва, права, релігії, філософії, — нову — **модерну, але суто національну, культуру.** Цей дорібок міста, цей продукт **препрацювання сільської культури містом** має негайно знову повернутися на село у формі літератури, преси, служби Божої, викладів, вистав, радіоавдіцій, фільмів, тощо. В той спосіб місто (несільсько-господарське населення) стане **своїм, рідним і цінним для села,** в той спосіб **зросте й скріпиться солідарність між містом і селом, збільшиться консолідація нації.** Зрозуміло, що цього всього не може дати селу **місто національно чуже** дооколишньому селянству. Таке місто є **подвійним паразитом і джерелом отруї** для свого (дооколишнього) села. Але кожне місто значно швидче й легше відходить від рідних традицій, піддається чуженаціональним впливам, стає **інтернаціональним,** ніж село. Тому **потрібне стале оздоровлювання національної культури первнями сільської культури.**

II. УКРАЇНСЬКИЙ РУРБАНІЗМ, ЙОГО ОСОБЛИВОСТІ.

Програма **українського рурбанізму** буде сильно відрізнятися від рурбаністичних програм інших народів, а то тому, що ми маємо тут до діла з країною в високій мірі **аграрно-перенаселеною, господарськи зруйнованою, цивілізаційно (але не культурно) завідсталою;** з країною, де **міста здебільшого суть національно чужими селянству;** нарешті — з країною, 75% населення якої вже двадцять літ перебуває під владою і впливом московського **більшовизму.**

Явище **аграрного перенаселення** треба розуміти не просто, як існування великого числа мешканців на певній одиниці території, але передовсім як **диспропорцію, невідповідність системи та техніки господарства, напрямку та темпу його еволюції тим коефіцієнтам населеності та щорічного приросту населення, які існують у країні.** Тому головним завданням української економічної, соціальної і культурної політики ще довгий час буде **відтягнення значного відсотка населення від сільського господарства до занять несільсько-господарських, а рівночасно — збільшення працємисткості сільського господарства в країні.** Всі ці процеси найліпше означити терміном «**індустріалізація**», розуміючи під ним не лише розбудову промисловості, але й розбудову транспорту, комунікації, торгівлі, банківництва, кооперації, культурно-освітніх установ і закладів, вільних професій, тощо. В такому розширеному вигляді цей термін дуже наближається за своїм змістом до терміну «**урбанізація**» країни, але він не має в собі того присмаку **централізму**, який завжди має термін «урбанізм», — він **більш нейтральний** і тому для рурбаністичного викладу зручніший.

Під оглядом **господарським** головним завданням українського рурбанізму все буде поступове, реґулярне й систематичне **збільшування купної сили** широких мас населення та поступове, реґулярне й систематичне **розширювання внутрішніх ринків:** 1) **сільського** — на виробі й послуги міста та 2) **міського** — на виробі й послуги села, — і то такого розширювання, яке **узгляднювало б дійсні потреби й інтереси протилежної сторони.** Все це трудно мислити без **підвищення продуктивності праці, її раціональної організації, її наукового ведення,** — без підвищення рівня **технічних, економічних та соціологічних знань** в ширших масах населення.

Щодо різкої **національної диспропорції, а навіть національного антагонізму між містом і селом** в Україні, який фактично **унеможливує задоволення духових потреб села містом,** — отже, і фактичний **поступ села** та цілої країни, то тут рурбанізм мав би означати або 1) **примирення між націями,** що мешкають у місті, й українським селянством, або 2) створення українських **власного українського міста — власних несільсько-господарських груп.** Перший шлях навряд чи можливий, бо він би мав означати кінець кінцем **денаціоналізацію** (українізацію) сучасного міського населення, на що те населення не піде; значно більш можливим, природнім і здоровим є шлях другий — **урбанізації українського селянства.**

Нарешті український рурбанізм повинен узглядаювати те, що приблизно 96% українського народу перебуває нині під владою і впливом **московського більшовизму,** а приблизно 75% українського народу перебуває під владою і впливом

цієї системи **вже двадцять літ**. У свій час ми показали, які глибокі зміни внесла ця система в життя українського сільського господарства та українського села (див. «Věstník Čsl. Akademie Zemědělské», ročn. XII [1936], č. 8—9 a ročn. XIII [1937], č. 4—5).

Але так само **глибочезні зміни внесла вона й в демологічні процеси, в культурно-побутовий уклад українського народу, в його релігійно-філософські уявлення, в його правосвідомість, звичаї, в його мораль та етику**. Слідкувати за цими змінами з-за кордону, визначати здалека їх напрямок, темп і глибину — надзвичайно трудно; тому доводиться дуже цінити спостереження та обслідування дійсно об'єктивні та глибокі навіть тоді, коли вони трохи застарілі. Акад. О. Малиновський⁹⁾ на р. 1928. називає 15 праць (17 томів), що уявляють з себе наслідок вивчення радянського села, волости, району. З них до української території відносяться три праці: 1) «Как живет и чем болеет деревня» (по материалам комиссии по обследованию деревни на Юго-Востоке). Под ред. Н. Л. Янчевского. «Прибой». Ростов - Дон. М. 1924; 2) Ол. Триліський: «Сучасне село». «Червоний шлях». 1924 (Ново-Одеський район Миколаївської округи) та 3) «Как живет украинское село» (монографическое обследование Гребенского и Кошеватского районов на Киевщине). Изд-во «Сорабкоп». Киев. 1924. Обслідування ці відносяться до р. р. 1923—1924, але акад. Малиновський вже в р. 1928, себто через чотири роки по виході праць у світ, каже про них: «з тих часів **багато сталося змін**. Сучасне село **вже не тотожне з тодішнім**... Факти, що їх виявили обслідування, вже **треба вважати чималою мірою за застарілі**. Але ж не цілком. **Багато ще й тепер залишилося того, що було тоді**»... Другим поважним джерелом про життя Радянської України в 1927 р. є для нас праця співробітників **Комісії для вивчення звичаєвого права** при Всеукр. Академії Наук у Києві: В. В. Воблого, Є. В. Савченка-Сакуна, Чечота та інш.¹⁰⁾ Особливо високо ставимо ми звіт про **Є. В. Савченка-Сакуна**, який, без сумніву, має дуже добре **«соціологічне око»**—дар спостережливості й аналізу соціального «консенсу» (гармонії, співзвучності, ладу). Нарешті для галузі релігійно-конфесійної дала нам дуже багато цінного й нового (дані за р. р. 1935—1937) стаття Вернера в німецькому журналі „Die Deutsche Glaube“ за рік 1939.

⁹⁾ Акад. О. Малиновський: „Революційне радянське звичаєве право“: розділ „Г) Питання права в обслідуваннях радянського села“. Всеукраїн. Академія Наук. Збірник соц.-екон. відділу. ч. 17. Праці Комісії для вивчення звичаєвого права. Вип. 3. Київ. 1928. стор. 136—137.

¹⁰⁾ Всеукр. Академія Наук. „Праці Комісії для вивчення звичаєвого права“. Вип. 3. Київ. 1928.

Всі ці матеріяли перш за все свідчать про зріст на українських землях числа, сили та глибини різних **конфліктів і антагонізмів**. Ясно видно конфлікт між москалями й українцями, між старшою й молодшою генерацією, між чоловіками й жінками, між маєтковими групами на селі, між селянами й робітниками. Деякі з цих конфліктів явно пореволюційної дати, напр., конфлікт між маєтковими групами села — т. зв. **«розшарування»** села. Все це створює розбитість, розсвареність, **«атомізацію»** нації не лише на верхах, але вже й у низах. Після **«колективізації»**, що почалась р. 1928., ці **антисоціальні процеси ще більше посилюються та поглиблюються**. Виріс страшний антагонізм між робітниками й бригадирами, що приїхали в Моторово-Тракторові Станції (МТС) та в колективні господарства (колгоспи) з міста — з одного боку, і селянами — колгоспниками — з другого, між **«колгоспниками»** й **«одноосібниками»**, між жидами й християнами, тощо.

Обслідувачі села з р. 1924 констатують, що **«старі дедали більш та більш поступаються першенством молоді: і в родині, і в господарстві, і в громадських справах; на сходах молодь грає пануючу ролю, фактично стоїть і на чолі господарства; в родині вже немає деспотизму старих та рабського підлягання молоді»** (Північний Кавказ). У Гребенському районі на Київщині **«революція трохи чи не всю роботу на селі — громадсько-політичну, господарсько-адміністративну та культурно-освітню видерла з рук старих та передала молоді. Молодь держить село у своїх руках»**... Домінуючу ролю молоді в житті ССРСР констатує й найновіше обслідування Вернера (1939): **«хто проходить улицями будь-якого російського міста чи села з отвертими очима, той скоро здивується тому, яку велику частину населення творить молодь! Старі здебільшого в революції загинули, або переселилися, мільйони їх зникли в примусових таборах праці, або померли в роки голоду від знесилення»**...

Положення жінки досить тяжке: в Ново-Одеському районі в 1924 р. **«жінка ще досить безправне створіння: не буває на загальних зборах, вважається за півробочу, а тому здобуває половину пайка»** (Трилеський, стор. 27). У Ставропільщині **«тепер жінка не так боїться свого чоловіка, як передше»**. У Ново-Одеському районі **«розпочато вже роботу серед жіноцтва, на селах є 62 т. зв. делеґатки»**...

Дуже важливим для життя українського селянина стало питання про те, кого вважати **«куркулем»**. Цим терміном до революції українські селяни означали господаря **заможного, оццядного** (але не обовязково скупого й не обовязково визискувача-експлуататора). Московські більшовики почали перекладати слово **«куркуль»** словом **«кулак»**, добре знаючи, що це зовсім не синоніми, що **«кулак» — це зовсім інший соціаль-**

ний тип (завжди експлуататор, глитаї, павук), що «**нулак**» — це типове зявище московського, а не українського села. В роках 1928-30 тямка «куркуль» перестає бути тямкою суспільно-економічною, а стає тямкою **правничою-юридичною**. Куркуль в радянській правосвідомості став **«громадським ворогом число перше»** і за колективізації мільйони українських селян загинули саме під цим претекстом. Савченко - Сақун¹¹⁾ для р. 1927 констатує: «проте безперечно, що завсіди й скрізь впливали **особисті погляди тих, хто тоді верховодив на селі**, щоб визнати когось за куркуля, а так само й **особисті стосунки до нього**. Це виявляється з того, що за куркулів було визнано чимало осіб, не так заможніх, як тих, що їх уважали за **середняків**, і навпаки»... Вже р. 1927. куркулів було **«розкулачено»** й «вони зіллалися з заможниками, яких позбавляють виборчих прав, якщо вони користуються з найманої праці»... Друга класа землекористувачів — **середняки** — «жили рівняюче добре»; **незаможні** мали хату, деяке господарство, але реманенту зовсім не мали й жили скрутно; а в **наймитів**, хоч їх було наділено землею, часто не було навіть і хати, з господарства власного вони не жили й ходили на заробітки. **Взаємні стосунки між цими групами землекористувачів**, як констатує Савченко-Сақун, були **«напружені, неприязні, — отже про взаємну допомогу й мови бути не може...** А в тім, будь-яких ворожих виступів між ними не було. Та, з другого боку, **не буває тепер і взаємодопомоги**, що, як кажуть старі, ніби-то колись чимало людей визволяла з скрути. Відкається, бувало, своїм полем якась безпорадна вдова. Зберуть сусіди свій хліб, а потім гуртом зійдуться й вмиць вдовине поле до ладу доведуть. **Нині не те вже: тепер кожен тільки своєї шкури глядить, на сусіда, хоч що, й не гляне...**» Обслідувачі констатують появлення нового — революційного типу — **«червоного куркуля», «радянського куркуля»**. Все це сьогодні вже історичні категорії, сьогодні замість цих груп існують **«пролетарі», «колгоспники», «одноосібники»** (дуже незначний відсоток). Але ті історичні категорії мали величезне **технічно-господарське значіння**. Напр., Триліський¹²⁾ констатує, що на Одещині була **«врожайність у різних групах аж надто неоднакова**. Іноді ця одміна навіть **разюча**. Так, скажемо, за відомостями районного центру в 1923 р. озима пшениця дала пересічно по району в **незаможницьких** господарствах 30 пуд. з десятини, в **середняцьких** — 50 пуд., а в **куркульських** — до 120 пуд., себто **вчетверо більше, як у незаможників**». Причина — своє-

¹¹⁾ Всеукр. Академія Наук. «Праці Комісії для вивчення звичаєвого права». Вип. 3. стор. 292.

¹²⁾ Ол. Триліський: «Сучасне село». «Червоний шлях». 1924. (Ново-Одеський район Миколаївської округи).

часність обробітку (а значить і схоронення вогкості в ґрунті) у куркулів.

Щодо взаємин між самими «трудящими» — селянами й робітниками з міста, то Савченко-Сакун¹³⁾ для 1927 р. констатує: «селяни не дуже прихильно ставляться до робітників. Річ у тім, що робітники на фабриках та заводах, одержуючи чималеньку зарплатню, **завсіди мають готівку** і забезпечують **мануфактурою** більш, ніж, на думку селян, треба, свої родини, що живуть по селах. А **селяни готівки так що й ніколи не мають, здобути мануфактуру їм важче й брак її вони відчувають дуже гостро.** Ось звідциля й виходить, що, дивлячись на робітників та їхніх жінок і дочок, селяни нарікають, буцім **радянська влада робітників тільки й захищає**, дарма, що вони, селяни, повинні сплачувати **продподаток та інше**»... І цей антагонізм після р. 1928. посилювався та загострився.

Нас цікавить, оскільки таке соціальне оточення сприяє чи не сприяє **народній творчості на селі**. Савченко-Сакун¹⁴⁾ так малює народню творчість на селі у Зміївському районі (1927 р.): »протягом останніх 10—15 літ **народня творчість аж ніяк не виявляється. Ні нових народніх співів, ні казок, ні прислів'їв ніде не пощастило чути.** Співають деяких **частушок, піонерських пісень**, але це продукт творчості **невисокої марки** та й **занесено його** звідкилясь зокола»...

Ми зо свого боку можемо констатувати, що й **духова творчість українських несільсько-господарських груп в ССРСР** за останні двадцять літ, за рідкими виключеннями, замала для 45-мільйонного народу й досить бліда за своєю тематикою та виконанням.

III. ПРОГРАМА УКРАЇНСЬКОГО РУРБАНІЗМУ.

Детальна програма українського рурбанізму мала б складатися з п'яти великих частин; 1) піднесення **духової культури та цивілізації** українського села й міста; 2) піднесення **фізичного здоров'я й фізичної культури** української нації; 3) піднесення **соціальної культури** країни й нації; 4) **господарської реконструкції** країни й нації; 5) **організації народньої оборони** нації. Спільним і основним для всіх частин програми є питання про **народні традиції та поступ**. В літе-

¹³⁾ Всеукр. Акад. Наук. „Праці Комісії... звичаєвого права“. Вип. 3. стор. 293.

¹⁴⁾ Там же... стор. 297.

ратурі можемо знайти в цьому питанні найрізноманітніші погляди — від повної **негації** традицій до возведення їх у певного роду **культ**. Напр., Г. Форд у своїй книзі: «Сьогодні й завтра» не раз повторює: «вчитися всього, чого лише можна, за виключенням традицій». І. Доленко¹⁵) до цього додає ще й пояснення, чому саме так треба робити: « бо всі традиції мають **непереможну тенденцію до скаменіння**, бо традиція значить **відмовлення від праці думки** і перехід у сферу **догматичного думання**». Прикладом протилежного способу думання є суспільство **Англії**, де схоронюються й найдрібніші та найдивніші традиції—навіть ті, що вже втратили будь-яку підставу чи оправдання для свого існування. Обидві скрайності суть **вельми небезпечні**. Рурбанізм іде проміжною — середньою стежкою: він безпощадно відкидає та ламає ті традиції, **які гальмують поступ народів і людства**, але рівночасно він старанно збирає, студіює, **плекає й кладе в основу нової рурбаністичної культури** ті з них, що поступу народів і людства **не перешкоджають**, а навпаки, — **дють їх життю барву, красу, зміст, опертя, силу** — **дають народам їх національне обличчя**. Саме цією дорогою йдуть скандинавські народи, Бельгія і, особливо — Японія. Японці особливо майстерно вміють сполучати первні модерної цивілізації з первніми найдавніших народніх традицій, і в той спосіб вони створили собі вельми оригінальну національну культуру. Тяжкою проблемою є проблема **оцінки, засудження традиції**. Перш за все в кожного народу в тій самій ділянці можемо знайти декілька традицій різного віку — часом взаємно себе поборюючих чи принаймні сильно модифікуючих. Напр., в ділянці релігії українці мають традиції поганства, українсько-візантійського православ'я, греко-католицького уніятства, московського православ'я і, нарешті, наймолодшу — московського безбожництва. Рішити, котра з цих традицій є найбільш «національна», найбільш відповідає обличчю духу нації — вельми трудно. Ми вважаємо пайсправнішим рішенням проблеми **синтезу двох-трьох найстарших традицій**. За оцінки — засудження традицій треба бути дуже **обережним** — **ліпше втратити на швидкості поступу, ніж незаслужено знищити якусь традицію**, що, як потім виявиться, була конче необхідною для життя нації. Це особливо треба пам'ятати **українським рурбаністам**, бо спроби нищення українських традицій сусідніми народами були дуже частими, настирливими й інтензивними. З поодиноких вікових і погोलівних груп населення **найбільше схоронюють традиції старі жінки, найлегше піддається чужим впливам** — **молодь**. Тому

¹⁵) И. И. Доленко: „Основные вопросы и детали организации современных с.-х. выставок“. Харьков. 1928. стор. 10.

саме в молоді треба боротися з цими потягненнями, з цим гоним до чужеземного, яке все видається молоді ліпшим, ніж своє — рідне.

Головними стимулами життя, на думку рурбаністів, суть: закони й суд, церква, школа, обіднання та союзи, дім (родина), але також — самоосвіта та самовиховання. Це тому, що саме в цих інституціях відбувається найповніше контакт села й міста, саме в них відбувається головна маса суспільно-виховних процесів, що для рурбанізму, як системи передовсім суспільно-педагогічної, має вирішне значення.

Щодо сучасного правного життя в Україні, то дослідувач Жовтневого району на Сумщині В. Воблій¹⁶) так малює народні суди (1927 р.): «Тепер суди більш, аніж будь-який інший орган влади, звязані революційною законністю й діяльність їхню надзвичайно точно регулюють Положення про Судоустрій, Кодекс Права Карного, Кодекс Права Цивільного і ціла низка обіжників, а тому тут найменше може мати місце звичай. Тому, вивчаючи діяльність судів, мені пощастило встановити мало особливостей і звичаєвих норм. З побутового боку притягує до себе увагу тенденція всіх судів — найповчальніші, я б сказав, справи відокремлювати з загальної маси й розглядати їх у показовому процесі, нерідко виїзжаючи на місця... Маса людности, що рідко бачить суд, сповнює залю й з надзвичайним зацікавленням слідкує за всім поступком (процесом). Вирок суду стає відомим усій слободі, роблячи не аби-який вплив. Звичайно показові процеси призначають у таких справах: хуліганстві, незаплаті податків, підпалі, бандитизмі, лісокрадіжі. Найбільшого ефекту досягають ці процеси з приводу незаплати податків... Селянська людність намагається значно поширити розуміння «приватного обвинувачення» й коли не можна цього досягнути простим шляхом, то намагається досягнути цієї мети манівами. Скрізь і всюди, напр., пограбовані, обікрадені, ошукані, бє навіть згвалтовані чи захворілі від невдалого кустарного переведення аборту, під впливом «могорича» чи заплати «віри», на суді намагаються «вигородити» обвинуваченого, даючи сприятливі для нього свідчення й зрікаючись своїх попередніх зізнаннів на судовому слідстві чи допиті в міліції. У царині приватних та земельних суперечок давнє розуміння приватної власности й спадкування так глибоко вкоренилося, що частенько фіктивно продають землю, передають її в спадок і т. п., не зважаючи на законодавцеву заборону... Б. Воблій відмічає також, що людність ніяк не може пристати на принцип радянського земельного законодавства про не-

¹⁶ Всеукр. Академія Наук. „Праці Комісії для вивчення звичаєвого права“. Вип. 3. стор. 279—282.

дробимість землі (арт. 86 Зем. Код.), що село настирливо домагається **закону про «виселення тих членів двору, з якими ужитися не можна», що «земельні суперечки є найболючіші для села».** Обслідувач Зміївського району на Харківщині Савченко-Сакун¹⁷⁾ так малює **моральний стан та правосвідомість** українського села (1927 р.): **«Значний підупад моральности, надто серед молоді, це одне з найгірших явищ сучасного громадського життя в районі. Нерозважні шлюби, тоді розлуки й поновні одружіння, пияцтво, гульня, бешкети й хуліганство, злодійство в усіх його формах і виявах, нелюдська помста з найменших приводів, підпали та душогубства, разуразні несчасливі випадки через необережне поводження з одрізаними та рушницями, що їх незаконно переховує багато громадян, усе це вкупі становить правдиве народне лихо. Силкуючись зясувати причини цього лиха, громадська думка за одну з них уважає недостатність судової репресії. І справді, силу силенну справ, які переховуються в Зміївському судовому архіві, припинено через те, що не виявлено винних, або за браком доводів про вину даного підозрілого, або й через те, що не доведено самий факт злочину. Ці підстави, що через них припинено справи, свідчать безперечно про брак досвідчених агентів карного розшуку. Алеж, певна річ, не аби-яке значіння має тут і той факт, що громадяни не охоче виявляють злочини й злочинців, знаючи, що кари, призначувані од нарсуду — невеличкі. Багато справ суди припиняють, зменшують термін кари за кількома амністіями; багатьох засуджених звільняють від кари через умовність вироків, нарешті зменшують кару особам пролетарського походження... усе це справляє на народ таке вражіння, буцім, злочини мало не цілком безкарні. Отож, люди, борячись проти злочинців, не зважуються часто-густо вживати законних способів, бо не вірять, що вони доцільні, й бояться помсти»... Але таке пересвідчення має стає стимулом до самосудів. Дослідувач описує два з них і додає: «можна гадати, що самосуд, як засіб боротьби селян проти злодіїв та бандитів, явище аж надто звичайне в районі»... «Громада переконана, буцім тільки фізично знищивши злочинця, можна одзволитися від дуже шкідливого елемента, що інакшими засобами цієї мети не досягти та що на таку кару злочинець цілком заслуговує»... Про це саме свідчать і думки старого селянина с. Білгородки на Київщині про злочини, що їх записав і подав О. М. Чечот¹⁸⁾: «Тепер Бога нема на світі, нема й гріха, можна красти, грабути, убивати, не тільки сам себе, але й других людей, гріха за це**

¹⁷⁾ Всеукр. Академія Наук. „Праці Комісії для ввчучування звичаєвого права“. Вип. 3. стор. 300—301.

¹⁸⁾ Там же... стор. 312—313.

нема, а наказанію або зовсім не подвергнуть, або положать мале — місяць-два, то можна знову убивати кого-небудь. Щодо обид, то яка тепер обидва єсть? Як тебе хто небудь ударив по морді, то удар його два рази й кончено. Жаловаться? Кому й за що? Як тебе ударив чоловік, маючий власть, ти поклонись йому, що ударив тебе один раз, а не більше; як ти пожалуєшся на нього, то тебе осміють за твою притність і чванство. От як удариш чоловіка, маючого власть, то тебе й без суду накажуть мордасами й продержать під караулом у голоді й холоді. Найсильніші обидви бувають поміж сурругами» . . .

З цих усіх матеріалів бачимо, що на українських землях необхідно передовсім піднести повагу до правного ладу, до закону, до суду, тощо. Потрібні значні реформи законодавства та судівництва, відбудова правничих факультетів, що мають виховати нового рурбаністичного правника, відбудова науково поставленого карного розшуку. Зокрема необхідно посилити в масах почуття права приватної власности, довівши його поступово до рівня скандинавських народів, розробити передовсім доцільне родинне та доцільне аграрне законодавство. Треба серйозно проаналізувати допустимість і доцільність показових процесів, як рівнож застосування в судівництві норм звичаєвого права. Корисними були б товариства правничі та товариства для боротьби зо злочинністю. В кожному разі, для найскоршої ліквідації сучасного страшного морального й етичного розбещення українських мас одних лише реформ законодавства, суду та карного розшуку було б замало, — для цього треба притягнути на поміч і церкву, і школу, і організоване в добровільних об'єднаннях суспільство, і родину — передовсім — жінку.

Щодо розвитку духової культури в Україні, то ми перш за все розглянемо сучасний стан релігійно-конфесійної справи, відтак — позашкільну й шкільну освіту.

Для освітлення релігійно-конфесійної справи мали ми у своїх руках сім джерел; з них в основу кладемо найновіше джерело — статтю Вернера (1939 р.), хоч вона торкається не лише території України, а цілого СРСР.¹⁹⁾ Цей автор заперечує твердження, що будім-то «російський нарід залишився вірним своїй прадідівській вірі». На його думку із 178—180 мільйонів населення СРСР щонайменше 130 мільйонів віком молодші за тридцять літ, с. т. в мент вибуху революції були 8-літніми дітьми, немовлятами, або й зовсім не існували на світі. Планового шкільного чи домашнього нав-

¹⁹⁾ F. H. Werner: „Postavení víry v ruském národě“ — v „Světový zdroj zábavy a poučení“. Praha. 1939. č. 11. str. 21—23 (přeloženo z „Die Deutsche Glaube“ — Karlsruhe).

чання релігії вони не мали й тому до Христа, Аллаха, Єгови та до церков (мечетей, синагог) або не мають жадного відношення, або мають дуже мале. «В селі», каже автор, «умови для церкви не суть ані трохи сприятливішими, як у містах. Селянські сини, які ще може дотепер вірять, — а є природньо їх лише незначна кількість — приходять у 17 літ віку на службу до Червоної Армії і вертаються назад як пропагандійно вишколені «безбожники». Вишкіл у Червоній Армії звертає на виховання молодих у «безбожництві» велику увагу»... Далі автор наводить наслідки двох анкет серед шкільної молоді: 1) з р. 1929 в одній сільській школі 51% дітей визначило себе за «безбожників» і лише 32% — за «віруючих». 2) з року 1935 за масового опросу, що був зроблений одночасно в Москві й в деяких провінціальних окугах, проголосило себе за «безбожників» 80% дванадцяти аж сімнадцятилітніх учнів (відповіді були на письмі й анонімові). Сам автор р. 1935. з балачок з молоддю у віці 15—25 літ пересвідчився, що ледве в двох із десяти можна говорити про якусь віру в особистого, надприродного, нагороджуючого й караючого Бога в розумінні християнської науки. Дійсно церковно віруючих молодих людей в ССРСР він «ані не зустрів». Тому він рішучо відкидає твердження, що молодь в ССРСР «голодує на християнську церкву». «Дійсно», каже він, «існує тут голод на якийсь позитивний і внутрішній світогляд, але чого тут шукає церква?»... Автор переконаний, що шукаюча молодь в ССРСР вже не повернеться до церковно-християнських уяв і взагалі «тяжко дійде до якоїсь традиційної віри»; «часто йде молодь мильною дорогою мистицизму та окультизму». Керівник бібліотеки підтвердив спостереження автора про «ожорстчення етичного почуття для віри й природи та про поважне розширення окультивних, астрологічних і інших сектарських містичних нахилів»... Велике значення в житті ССРСР мають секти. Християнські секти комуністичного характеру, що в засаді прийняли більшовизм, з'явилися в добу воєнного комунізму й потім зникли. «Посилення безбожницької пропаганди словами й ділами в р. р. 1929-30. та антирелігійне виховання, що наслідувало за ним, мали неочікуваний другорядний вплив: виростали, як гриби по дощі, християнські секти — зовсім небільшовицькі й то — «преважно на селі». Закордонний спостерігач відгадав у р. 1936. число сект на майже 40.000 (сорок тисяч). «Вони не суть в жадний спосіб організовані: територія кожної секти дуже мала, часом — одне село чи хутір; число членів у кожній 10—100 (часом і більше), але частіше — менше ніж 10. Основноположники сект — це «або члени старшої генерації, або чужинці, зокрема американські робітники й інженери, але й мрійні молоді росіяни, що виробляють власне християн-

ство»... «Ця сумішка православного християнства, свідомої етичної певности, зоологічно-нетерпимого безбожництва, християнського комунізму та сектанства всіх кольорів од окультистів аж до баптистів», каже Вернер, «творить такий **духовий хаос**, що його не вдасться назавжди побороти і найгострішою безбожницькою пропагандою та терором»... Про працю **католицької церкви** в ССРСР Вернер пише так: «більшовизм дійсно **дуже поміг Ватікану** тим, що знищив великого конкурента й еритика — грецьку церкву; вже кілька літ — од **р. 1929. працюють у цілій Росії єзуїти** — яко селяни, робітники та члени комуністичної партії»... Врешті автор робить таке закладення: «мої спостереження доводять, що **неможна рахуватися з поворотом до старої грецької церкви** — без огляду на те, чи більшовизм залишиться при владі, а чи одного дня впаде. Можна спостерігати в російській молоді **зацікавлення релігією й шукання якоїсь вищої сили**, але це шукання не скероване конфесійно-церковно»... Конфесійні групи в ССРСР переслідують цілі передовсім **політичні й суть молоді чужі. «Обновлення віри з цього боку не прийде»**. Присутність молоді в церквах пояснює Вернер тим, що «їх цікавить лише **видовище**», але про зміст (рацію) релігійних обрядів вони не мали ані уяви, та й не цікавилися поясненням. Безпосередньо до **української території** стосуються спостереження **Са в ч е н к а - С а к у н а** в Зміївському районі²⁰⁾ з року 1927. Ось вони: «підчас великих свят народу по зміївських церквах буває повнісенько. Це переважно, — **жінки й дорослі чоловіки**, а в тім змало приходять молоді та дітей. Тимчасом дехто каже. начеб **протягом останнього десятиріччя релігія дуже занепапа. Старі люди незадоволені; не аби-яку, на їх думку, моральну розбещеність теперішніх молодих людей** пояснюють не інше чим, як **підупадом їхньої релігійности**, обвинувачують у цьому **комуністів**, узиваючи їх **антихристами**... **Загальний культурний рівень людности в районі**, безперечно, **піднісся**. А втім народ і **досі вірить у нечисту силу**. Оповідання про різні пригоди, що в них фігурували були **перевертні, чорти й відьми**, — безліч. Та, що найцікавіше, ці оповідання стосуються не до давнозминутих років, ба до **сучасних подій** і переказують їх з такою **непохитною певністю**, бучім-то говорять про **звичайнісенькі речі повсякденного життя**. **У чари, ворожбитів, чарівниць** та інше народ теж **іще вірить**; трапляються випадки, що повстають цілі справи про чарівництво, ба навіть доходять до судового розгляду»...

Який же **вихід** з цього духового хаосу? Церква має **об-**

²⁰⁾ Всеукр. Академія Наук. „Праці Комісії... звичаєвого права“. Вип. 3. стор. 299.

єднувати людей, створювати їм особливий **настрій**, виховувати їх у **самодисципліні** (совість, почуття обов'язку), задовольняти потребу в **нервовому піднесенні**, будити **ідеалізм**.²¹⁾ Ті церкви, секти й шукання, що існують нині на українських землях, **обеднати людність, знищити «атомізацію» суспільства не можуть**. Навпаки — вони виховують маси в **нетолерантності та нетерпимості** до інакочергових. Потрібна **радикальна церковна реформа**: подібно до того, як **Грундтвіг** у першій половині XIX ст. дав данцям синтезу старо-скандинавського поганства з християнським протестантизмом, хтось мусить дати українцям **синтезу старо-українського поганства з православ'ям візантійським та українським** (XV—XVIII ст. ст.). Це була б синтеза **найстарших релігійно-конфесійних традицій** українського народу; це була б дійсно **національна релігія**. З цієї нової церкви мав би **зникнути дух нетолерантності та нетерпимості** до інакочергових і спеціально — до **рідної поганської культури**. Мав би прийти **новий священик**, який би досконало знав порівнюючу історію й догматику релігій світа, соціологію, філософію, історію поступу культури та цивілізації людства; культуру, філософію, фолклор, звичаєве право, правосвідомість рідного народу; який би мав практично володіти **конкретними первнями рідної культури**. Цей священик мав би повести **фактичне керівництво релігійним, моральним і етичним життям** своєї парафії і то не лише через церкву та школу, а й шляхом **щоденного контакту** (в снілках, відвідини парафійан, прийняття їх у свому домі), а й **особистим прикладом — цілим своїм життям**. Очевидно, що мав би переведитися вельми гострий **добір** та справне — доцільне **виховання** кандидатів священства у відповідних духовних школах інтернатного типу.

Про стан **культурно-освітньої справи** в Україні можна знайти величезну літературу, але трудно переконатися, оскільки ті всі праці маюють **дійсний, фактичний стан** культурно-освітнього життя в Україні. Матеріали, до яких можна ставитися з повним довірям, на жаль, на сьогодні вже застарілі. Одною з таких праць є цитована вже не раз праця Савченка-Сакуна²²⁾ з 1927 року. **Позашкільну освіту** він маює так: «культурно-освітню працю на районі провадять, за директивами з центру, невеличкі осередки при профспілці Робітників Освіти з 1920 р. **Прилюдні лекції** відбувалися на різноманітні теми: про туберкульозу, **пранці, пияцтво**; з природознавчих наук, — про світобудову, походження людини, так само з географії, історії та інш. За лекторів були особи,

²¹⁾ Н. Кареев: „Общие основы социологии“. Петроград. 1919. стор. 133—134.

²²⁾ Всеукр. Академія Наук. „Праці Комісії... звичаєвого права“. Вип. 3. стор. 297.

не з дуже широкою освітою. Їм треба було самим готуватися до цих лекцій і вони обмежувалися на найелементарніших відомостях. Лекції викладали в сільбудовах і сільрадах **окремо для молодих і для дорослих.** **Зілляти ці обидва елементи в один гурток не щастило: молоді відмовляються відвідувати лекції разом з дорослими, а чом саме, того не кажуть.** Успіх лекцій був **дуже непевний;** по селах бракувало розвинених людей, котрі могли б як слід зрозуміти ті лекції. **Старі люди недовірливо** ставилися до відомостей, що їм викладали лектори, і частенько порушували **такі питання, що відповісти на них могли тільки спеціалісти...** А щодо **молоді,** то вона, взагалі **дуже нервова, не виявляла ні пильності, ні уваги** до тем лекцій і ставилася до них **дуже легковажно.** Успіх мали тільки, так би мовити, **ефекти.** Лікнепи (Комісії для ліквідації неписьменності) розпочали свою працю 1924 року. Спочатку справа посувалася мляво, але наступного року кількість учнів збільшилася **вдвоє...** До того ж **жінки,** заявили, що хочуть навчатися **окремо від чоловіків.** До Лікнепу прийшло їх щось із 40 душ. **Дуже спричинилися до пропаганди лікнепів вечерниці:** зберуться дівчата, книжки з собою поприносять та й почнуть вихвалитися одна перед одною своєю письменністю. Підібють на навчання товаришок, **а за ними й парубки йдуть.** Народ **безперечно має охоту навчатися і лікнепи** в справі задоволення цієї потреби роблять **велику послугу.** А в тім, треба зазначити, що в багатьох селах **їм не ймуть віри.** Селяни **неохоче** посилають дітей до лікнепів і чекають, що **їх перетворять у школи.** Таке перетворення подекуди вже намічено. Немає сумніву, що **загальний культурний рівень села** протягом останніх 5—6 років **дуже піднісся.** Селяни почали **міркувати, почали цікавитися питаннями суспільного життя та політики й свідомо ставитися до них.** Проте **кількість шкіл зменшилася і навчительський персонал став геть гірший...** Як приклад, Савченко-Сакун наводить порівняння сучасного стану шкільництва в місті Змієві — невеличкім місті з 5—6 тисячною людністю, зо станом шкільництва перед війною. **Перед війною** було тут **три середні школи, школа ремесл, вища технічна школа та шість початкових шкіл** письменності, — разом **одинадцять шкіл;** року 1927 було лише **сім** шкіл: «семилітка», «чотирилітка», профшкола та **чотири** початкові. «Осіб із вищою освітою поміж учителями цілком немає» (до війни їх було в 3-х середніх школах щонайменше 30—40 душ).

Рурбанізм культурно-освітній справі присвячує чи не **найбільшу увагу.** Зрозуміло, що його першим стремлінням має бути **загальне примусове навчання дітей у школах** — як то заведено вже давно в цивілізованих країнах світу. З цією метою мусить поступово збільшуватися мережа шкіл

і число вчителів — аж доки шкільна мережа не охопить всю дітвору шкільного віку. Але не лише кількісна розбудова є завданням рурбанізму — ще більше його цікавить **якісний бік** праці шкільної мережи. **Рурбаністична школа** мала б посилити **свою виховну чинність**, а то як в галузі **духової культури, моралі та етики**, так і в галузі **фізичного здоров'я та фізичної культури**. В першій напрямку школа мала б старатися про зацелювання любови до конкретних першнів **рідної культури, рідних традицій, рідної мови й звичаїв**, до науки та поступу, до регулярної систематичної праці, акуратности, прецизности, порядку, чистоти, самовиховання та самоосвіти; крім того — виховувати **толеранцію та терпимість** національну, релігійну, класову, маєткову, ідеологічну. В другій напрямку потрібне прищеплення **засад евіотики та гігієни**²³⁾, звички до науково-обґрунтованої гімнастики та спорту, звички до щоденного вживання купелів та душів; підгодовування шкільної молоді молоком, медом та овочами, — взагалі треба досягнути **більшого впливу на виховання шкільної молоді представників медично-евіотичної науки**. В зв'язку з цим для рурбаністичної школи потрібний **учитель нового типу** її нові методи його праці; одне й друге треба залозичити з **данських «народніх університетів» — гейс-коль»**²⁴⁾ Учитель мусить іти в ногу з загальним поступом **національної культури й цивілізації, бути їх носієм і пропагатором** — не лише на словах, але й **своїми звичками, побутом, своїм прикладом**. Це вимагає ґрунтовної **реорганізації учительських закладів**. Правдоподібно, найбільше будуть відповідати новим завданням учительські школи **інтернатного типу**. В них треба звернути увагу на виховання: **сильної волі, нахилу до регулярної систематичної праці, її точности (прецизности), акуратности, порядку, чистоти, фізичної культури тіла та на засвоєння метод «соціотехнічних»**. Відповідно до того мали б бути зреформовані й філософічні та педагогічні факультети високих шкіл.

Вельми настирливими стають турботи про **фізичне здоров'я та фізичну культуру** українського народу, бо останніх двадцять літ спричинилися до **страшного занепаду фізичного здоров'я української нації**. Тут знайдемо страшне **розповсюдження соціальних хвороб**, зокрема хвороб венеричних, наслідки масового голодування, примусових праць у нездорових місцевостях, наслідки перебування у в'язницях, наслідки попередження тяготности в жінок, наслідки «безпризорного» виростання молоді — отже передчасного вживання алькоголю, передчасного поголівного життя, тощо. Під оглядом

²³⁾ Dr. S. Ružička: „L'eubiotique sociale“. Paris. Maloine. 1924.

²⁴⁾ Проф. А. Краус: „Про данських хліборобів“. Подєбради. 1926; С. Г. Инихов: „С.-х. образование в Дании и Швеция“. Москва. 1926.

генетичним знайдемо такі комбінації генів, яких раніше на Україні зовсім не було (напр., парування українок з хинцями), або яких раніше було порівнюючи мало (українок з жидами, українок з москалями, тощо). Тому на українських землях потрібні з одного боку широкі **лікувальні** заходи, а з другого—заходи **профілактичні**, серед яких треба назвати широке навчання в школах та позашкільну пропаганду засад **евбіотики й гігієни**, будову **лазень та пралень** по селах, **каналізації й купалень** по хатах, санітарні заходи, тощо. Рівнобіжно мала б бути посилена праця в царині **фізичної культури**, яка мала б охопити, крім гімнастики, спорт та туристику; ця ділянка праці особливо потрібна в колах **несільсько-господарських професійних груп**. Нарешті, небезпека розмноження елементів здегенерованих, фізично та духово ухильних, тощо, примушує подумати про виховання **лікарів-євгеністів** та заведення мережі **євгенічних порадень і євгенічних товариств**, якщо — не заходи гостріші типу американських та німецьких законів про стерилізацію, тощо.²⁵⁾

З добровільних організацій обслідувачі українського села в 1927 р. відмічають Комітети Незаможних Селян, під їх впливом Спілки та Комітети Взаємної Допомоги, Сільсько-Господарські кредитові Товариства, споживчі кооперативи, а кодекуди й «супряги», рівнож — всілякі культурно-освітні гуртки при Сельбудах. Що залишилося з цих організацій після 1928 р. — сказати трудно. В кожному разі **грунт для праці таких організацій в ССР** вельми несприятливий. В **рурбаністичній** системі головним нервом «нового села» та нового міста» мають стати якраз **добровільні обєднання та союзи**. На українському ґрунті перш за все потрібні обєднання та Союзи **для студіювання духової культури** українського народу; в повному контактї з ними — **самоосвітні та самовиховні організації молоді**. — Відтак організації **абсолютів** національних шкіл: **кооперативи різних видів**, обєднання руханкові, спортові, пожежні, туристичні, загально та фахово-освітні, освітньо-станові, мистецькі, рекреаційні, тощо. В цій групі обєднань особливо велику роль на селі може відіграти **сільсько-господарське товариство** з секціями промст.-ремісничою, взірцев. господарств, господинь-селянок та хліборобського вишколу молоді. Це товариство в міру піднесення господарства й культури села мало б відділяти від себе фахові секції та підсекції в окремі організації, а само мало б перетворитися в **координуючий життя села осередок**. Організації **рурбаністичні, соціологічні, євгенічні, педагогічні, філософічні**, тощо мали б відігравати подібну **координуючу** роль для більших територіяльних одиниць та цілої країни.

²⁵⁾ Dr. V. Ružička: „Biologické základy eugeniky“. Praha. 1923.

Всі ці об'єднання тільки тоді були б міцними, активними й впливовими, коли б були об'єднані в Союзі й Централі, що обслуговувалися б інспекторами, інструкторами та фахівцями. Але, мало того, і в організаціях статutowих необхідно відновити той дух побратимства, солідарности, братерства, який знаходимо в старих дружинах українських князів, в Запорізькому Війську, в церковних брацтвах, в цехах, в чумацьких валках, в толоці, супрязі, в парубоцьких і дівочих вуляшних громадах та в інші традиційних нестатутарних організаціях українського народу. Ці традиційні організаційні форми, їх пережитки й рештки на місцях треба вважливо збирати, студіювати й покласти в основу нашого суспільно-організаційного життя.

Кінцевою метою всіх цих позародинних чинників має бути: «**витворити нові звичаї, нові замилювання, туги, бажання**» — інакше — піднести рівень життя народу.

Родина є найстаршим і найповажнішим соціальною інститутом людства. Особливо велике значення має цей інститут на селі; умови міського життя в значній мірі руйнують нормальне життя й ослаблюють значення родини в місті. Між тим **московський більшовизм як раз найсильніше вдарив по родині та по жінці, яка є основою родини**. Радянське законодавство нібито стало на захист «пригніченої в буржуазній родині жінки»; з тою метою надзвичайно улегчений був процес розлуки подружжя, розроблені були норми про плачення аліментів, жінка була допущена до всіх професій і чинностей — навіть до тих, які не відповідають фізичним силам і особливостям жіночого організму, тощо. Але все це перетворило родину в якийсь **ефемерний конкубінат**, який триває часом лише декілька днів. З другого боку, процесуальний бік справи, особливо коли жінка позиває партійного чи високопоставленого урядовця, завжди давав можливість винуватцеві уникнути відповідальности та плачення аліментів. Врешті **мало де в світі жінка є такою рабою й іграшкою чоловіка**, як саме в СРСР. Тому й **родина там у сильній мірі зруйнована** — навіть на селі. Рівнож і система оплати праці не давала можливости утримати многочленну родину (це особливо торкалося робітників інтелектуальної праці та селянства). Люди «**пролетарського походження**» мали ліпші позиції, праця їх ліпше оплачувалася і вони нібито мали більше даних для заложення многочленної родини. Все це примусило навіть сільське населення вживати **превенційних заходів**, зменшити число народин (особливо в колах інтелігенції), сильно підірвало здоров'я й психіку жінок, дало масу дітей-безбаченків, що відтак у значній мірі поповнювали кадри «безпризорних» та малолітніх злочинців. З погляду **рурбанізму** родина — це **найповажніший, найголовніший соціальний ін-**

ститут, особливо — родина, яку заклали найбільш культурні люди — еліта народу. Це тому, що саме в родині відбувається і комбінація генів, спадкових нахилів і головна маса виховних процесів. Тому треба цей інститут скріпити, оздоровити, поставити в найліпші умови життя та функціонування, особливо — в рядах інтелігенції, особливо — під оглядом духового, морального та суспільного життя. Звідціля початок родини — шлюб — це найголовніший мент людського життя, до якого **молодь мусить бути добре підготовлена**: 1) вона мусить уявляти собі значення **спадкових чинників** у житті людства (генетика загальна, антропогенетика та євгеніка); 2) уявляти собі значення й **ролю жінки** в домі й родині, рівнож як і 3) значення та **ролю чоловіка (мужа)**. Необхідними інститутами суть: **євгенічні поради, євгенічні товариства**, передшлюбний обмін лікарськими (в дальшому — може й психологічно-моральними та психотехнічними) **свідоцтвами**, передача права заключування шлюбів **лікареві-євгеністові** чи **колегії** з трьох представників науки: **євгеніста, правника та священика**. Законодавство в цій царині мусить забезпечувати **певність, довготривалість і гармонійність подружжя**, не виключаючи можливості розлуки в окремих належно регламентованих випадках. Рівнож **система оплати праці** робітників та урядовців мусить сприяти заложенню родин зі значним числом дітей (особливо — в урядовців). **Народно-господарське значення праці жінки величезне** — її руками проходить **більш 60% народного доходу**, вона фактично організує споживання, — тому кінче необхідно **застосувати досягнення науки й у цій царині**. Звідціля — необхідність: 1) **господинських шкіл** — високих, середніх, нижчих, мандрівних; 2) **інспекторок та інструкторок хатнього господарства**, клубів господинь, секцій жіночої молоді в хліборобському вишколі молоді, тощо.

Життя родини стало проходить в домі (хаті). Доцільно збудований та уряджений дім улегшує працю жінки, сприяє здоровому, спокійному погідному й вдоволеному життю родини; навпаки — зле помешкання й урядження може бути сталим джерелом хворіб, сварок, навіть — морального розбещення й занепаду. Це питання **особливо гостре на українському селі**. Воно було гострим вже р. 1924, коли лікар Марзеев робив своє клясичне обслідування «Житла та санітарний побут сільського населення України»²⁶⁾. По колективізації мешкальнє й санітарно-побутове питання стало ще гострішим. Тому в цілком логічним **посилити ролю жінки в споживчій та будівельній кооперації**, відкрити широкий **будівельний**

²⁶⁾ А. Н. Марзеев : „Жилища и санитарный быт сельского населения Украины“. Харьков. 1927.

кредит, організувати технічно-будівельні поради, посилювати навчання евібіотики, гігієни та санітарії в усіх школах, інтернатах та позашкільними методами навчання.

Господарська реконструкція мала б охоплювати: 1) з одного боку всі ті галузі, що до цієї пори характеризували місто — **несільсько-господарські заняття**: промисловість, транспорт, обмін, банківництво, кредит, міське споживання, тощо, а з другого — 2) **сільське господарство та сільське споживання.**

Розбудова **промисловости**, що її виконав радянський уряд, велася старими шляхами в **дусі централістичного урбанізму**, а рівночасно — в дусі **економічного євразійства**, с. т. будувалися **величезні міста та індустріальні підприємства-колоси**, а осередки промисловости пересувалися **на схід** — на Урал і за Урал. Розбудова української промисловости в дусі **рурбанізму** мала б вестися так, щоб вона перше за все **посилила та зміцнила сільське господарство країни.** Цій цілі відповідає передовсім **промисловість сільсько-господарська, хатня та сезонна** — **розпорошена по цілій території країни**, а не скупчена в містах.²⁷⁾ Перша, почасти й друга та третя, мали б за мету перероблення місцевих продуктів та місцевих сирівців, — передовсім продуктів місцевого сільського господарства. Далі цим завданням відповідають ті галузі тяжкої індустрії, що мають за мету **хемізацію, механізацію, моторизацію та електрифікацію місцевого сільського господарства.**

Рурбанізм надзвичайно потребує розбудови **транспорту та комунікації** — в першу чергу **транспорту продуктів, що скоро псуються**, зокрема т. зв. «холодного транспорту». Тому, що **автотранспорт** сьогодні має не менше значення, як водний та залізничний транспорт, великого значення надає рурбанізм будові **гостинців та автострад і поширенню автотранспорту**; в царині **комунікацій** — розбудові **телефонної мережі** (зокрема — телефонним кооперативам і їх Союзам), радіоавдіціям, розповсюдженню радіоприймачів на селі, радіотелевізії, тощо.

В царині **виміни дібр** для рурбанізму є особливо цікавим **збут продуктів сільського господарства та постачання** всього того, що потрібне для провадження **раціонального сільсько-господарського виробництва.** Головним чинником у цій галузі народнього господарства мала б бути **кооперація**, особливо — **вузько-фахова сільсько-господарська** (молочарська, птахівнича, садово-городня, цукробуракова, насіннярська, тощо).

В царині **кредиту й грошових операцій** найцікавішою для рурбанізму є галузь **сільсько-господарського та промислового кредиту**, зокрема такі його форми, як **цілевий, нату-**

²⁷⁾ Генрі Форд: „Мое життя — мої досягнення“; О. К. Мицюк: „Селянство й економіка большевизму“. Львів. 1930. стор. 30—31.

ральний та особистий сільсько-господарський та промисловий кредити. Тому рурбанізм присвячує дуже багато уваги розбудові **кредитової кооперації** й спеціально — **райффайзенкам**.

Як відомо, українське **сільське господарство** нині має свовірідний характер, що йому надала масова примусова **«колективізація»** та **«тракторизація»** після р. 1928. На Україні т. зв. **Моторово-Тракторові Станиці (МТС)** відносно докопшньої території грають нині приблизно таку ролю, яку в середньовіччі грав замок - двір васала, а в добу кріпацтва—двір дідича,—часом ще жорстокішу. **Зміни**, що викликали в сільському господарстві колективізація та тракторизація, суть **вельми глибокими** (напр., надзвичайне зменшення числа коней та голів, засмічення полів бур'янами, тощо). Тому **зворотний перехід** од колективних до індивідуальних форм господарювання вимагав би декількох літ **напруженої праці** та притягнення в сільське господарство **значних капіталів**, передовсім — у вигляді тяглової худоби, дрібних машин і знарядь індивідуальної господарки, штучних погноїв, насіння, щеп. тощо. Тому в переходову добу матимуть величезне значення машино-тракторові кооперативи, державні, самоврядні та кооперативні **машиновипозичальні**, різні форми «супряги» та «толоки». Але потрібна буде й ціла низка інших скоординованих заходів, передовсім — ясне, точне та доцільне **земельне законодавство**. Під цим оглядом рурбанізм не є засадничим ворогом колективних форм землеволодіння та землекористування, — навпаки — він ставився б прихильно до таких сільсько-господарських колективів, які б впливали з **побратимства** — з внутрішнього переконання й духової гармонії членів, себто до сільсько-господарських колективів **добровільних, гармонійно-підібраних** і не викликаних заходами колективістичного **протекціонізму**. Але оскільки творення таких колективів є вельми трудним, а самі колективи, як показав досвід з с.-г. артілями М. Левитського, **не бувають довговічними**, — рурбанізм мусить головну увагу звернути на **індивідуальне господарство**, з одного боку **звільнене від будьяких пут** (напр. общин, примусової сівозміни, примусового випасу громадської череди на полях), що спиняли б його технічний, організаційний і культурно-побутовий поступ, а з другого — **посилене** всіма видами добровільної **кооперації, громадської агрономії та с.-г. кредиту**. Тому такі форми, як землеволодіння **общинне або подвірно-черезполосне** з примусовою сівозміною і примусовим випасом громадської череди на всіх полях членів громади рурбанізм ніяк не може пропагувати чи ставити в упривілейоване положення. З другого боку, він не може співчувати й крайній **хуторизації** (фермеризації) країни з повним розпиленням сільського господарства на «ху-

тори» чи «ферми». Проміжна форма розселення у вигляді невеликих «виселків» чи «колоній» з хуторською або отрубною формою наділення землею — ось ідеал рурбанізма в царині земельної реформи. Ці погляди мали б відбитися й в **земельному законодавстві**, а саме — в спеціальному законі про регіонально-примусову «**земельну громаду**», яка мала б існувати поруч з громадою «**сільською**» чи «**комунальною**» та яка б мусіла мати законом передбачені нижчі й вищі межі ²⁸⁾, напр., — мінімум — 3 двори (15 душ), максимум — 60 дворів (300 душ). В умовах України місто й село мали б змінити своє споживання в напрямку збільшення запотрібування на продукти працевіткої господарки, а зменшення — запотребування на збіжжя та бараболу. Село б мало систематично стреміти до все більшої хемізації, механізації, моторизації та електрифікації своєї господарки (без зменшення її поплатности) та до підвищення свого рівня життя, але доки країна є економічно зруйнована, не є доцільним форсувати моторизацію, механізацію, а навіть електрифікацію сільського господарства; із с.-г. машин спочатку треба ширити тільки ті, що не лише заощаджують працю, але й виконують її досконаліше, що раціоналізують техніку с.-г. виробництва, напр., сіялки, сортувально-зерночисті машини, машини для обробітку ґрунту, тощо. Та й то набувати та використовувати їх треба кооперативним способом. Зате хемізацію сільського господарства, зокрема справне вживання штучних погноїв необхідно широко розповсюдити (Проф. М. А. Егоров: «Вопросы удобрения почв». Харьков 1919). Передумовою цього є широка мережа точних (екзактних) масових досвідів на взірць німецьких «досвідних кружків» проф. Ремера ²⁹⁾. Але треба, де тільки можна, **ощадити на азотових погноях**, які в значній мірі може замінити «**Система Солярі**» в нашій редакції («Кооперативна Республіка» — Львів. 1930 р. ч. 1 та 2). Цій же цілі служить і розвиток **скотарства**, справне **чергування с.-г. культур** ³⁰⁾ та справний і головно — **своєчасний обробіток ґрунту** ³¹⁾. Розвиток скотарства, одначе, вимагає розбудови **кормоздобування** у власному господарстві, — тому справний вибір культур, справна поміж ними пропорція, справне їх чергування та справний, а головне—своєчасний, обробі-

²⁸⁾ В. Доманицький: „Нові засади аграрного законодавства“. Прага. 1936.

²⁹⁾ Tomzig, Dr. Schenck, L. Heller: „Wersuchsringwesen und Wirtschaftsbetrieb“. Deutsche Landwirtschafts-Gesellschaft. Berlin. 1925.

³⁰⁾ Доц. В. Доманицький: „Чому треба чергувати рослини на полях і як саме?“. Львів. 1931; Проф. И. В. Якушкин: „Учение о севообороте“. Москва—Ленинград. 1928.

³¹⁾ Проф. В. Р. Вильямс: „Общее земледелие“. часть I. Москва. 1919; його ж: „Общее земледелие с основами почвоведения“.

ток ґрунту стають **центральною проблемою** в справі поступу селянського господарства. Майже так само велике значення, як хемізація, сівозміна та обробіток, має й **«расовізація»** сільського господарства, собто справний вибір сортів с.-г. рослин і рас (пород) с.-г. тварин відповідно до умов місця й менту³²). Але самого технічно-господарського усвідомлення с.-г. населення було б мало — необхідні й **рівнобіжні погоджені цілеві заходи економічної та податкової політики**, як ось с.-г. кредит, контрактація продуктів, збут продуктів і виробів, конкурсні премії, експортні премії, мита, тощо. В галузі **раціоналізації ведення с.-г. виробництва** є конечною розбудова трьох галузь **громадської агрономії**: 1) с.-г. досвідництва; 2) с.-г. шкільництва та 3) **позашкільної (мандрівної) агрономії**. Цей останній інститут перетворюється нині в передових країнах в інститут **соціальної реформації села**. Тому необхідна **реформа високої с.-г. школи**, де необхідно мати відділи (чи бодай катедри): хатньої економії, агро-педагогіки, індустріалізації сільського господарства, кооперації, соціології села й міста та рурбанізму, тощо; евентуально — необхідно відчинити окремі **вузько-фахові курси та школи**. Проблема **усуспільнення** сільського господарства та життя села рурбанізм вважає **за особливо важливу** й розрішає її шляхом посиленої пропаганди різних видів **кооперації**, підтримки с.-г. станово-освітніх, культурно-освітніх та інших добровільних об'єднань і союзів на селі. Організації ці мали б **здійснювати програму рурбанізму на місцях**, але за її здійснення — виходити з **місцевих традицій та звичок**, добре протудіювавши спочатку **місцеві форми нестатутарних угруповань**, як от суряга, голока, громадська череда, тощо (доброю спробою подібної програми є брошура інж. А. Романенка: «Хочемо добра для нашого народу» — видання Т-ва «Сільський Господар», Львів. 1934.).

IV. МЕТОДИКА РУРБАНІСТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ТА ДОБОРУ.

Як ми вже не раз підкреслювали, рурбанізм в систему **соціально-педагогічну**, тому питанням **методики навчання та виховання** він присвячує особливо багато уваги. Серед метод **рурбаністичного виховання** на перше місце висовується

³²) С. І. Жегалов: „Вступ до селекції сільс.-госп. рослин“. Харків. 1928; В. Г. Батыренко: „Сорт и его значение в сельском хозяйстве“. Харьков. 1928.

метода виховання місцевих провідників (передовиків, лідерів, вождів) з поміж місцевого населення. Провідником не є лише той, хто повчає. Значно більше може зробити той, хто **стало служить взірцем, прикладом для доколишніх людей**. В основу цієї методи кладуться засади українського **по-братимства, кумівства та сусідства**. Детальну методику можна запозичити в американських **Settlement'ів**³³⁾ — товариств культурних людей, що навмисно оселяються серед верстов завідсталих з метою впливати на них своїм прикладом (поліпшене й змодернізоване «хожденіє в народ» колишніх «народників» у Росії) та з польського збірника „Prace Zespołowe wsi“³⁴⁾. Провідництво вимагає правдивої суспільної чулості, шляхотної внутрішньої тактовності, великої сили волі, настирливості, терпеливості, великої праці над собою. Тому вже в **школі, в Хліборобському Вишкoлі Молоді, в «Пласті»** треба дбати про майбутніх провідників, робити **сталий добір** (селекцію), посуваючи на вищі — відповідальніші місця **найздібніших та найдоконаліших** з них, і ставлячи цю еліту в **найсприятливіші умови для дальшого духового й фізичного розвитку**. Методика **змагань** (конкурсів), **олімпіяд** (всєбічного, гармонійного розвитку душі й тіла) сильно цьому допомагає. В утопії Н. Кремнева³⁵⁾ знаходимо ще дальший крок селекційно-євгенічного характеру — **«братство св. Флора та Лавра»**, де найздібніші, найдосконаліші хлопці та дівчата (очевидно переможці в якихось змаганнях) живуть у надзвичайно культурних і гігієнічних умовах (серед природи), займаються наукою, мистецтвом, спортом, знайомляться між собою, щоб відтак, побравшись, створити **взірцеві родини** (і не лише взірцеві, але й євгенічно елітні-першосортні). **Взірцева селянська родина** в Україні мала б господарювати **на господарстві карлуватому**, в крайньому разі — середніх розмірів, маючи перевагу над своїми сусідами лише **в системі** господарки (перевага інтензивних працємістких галузь і культур: кози, крілики, дріб (птиця), городництво, садівництво, пасічництво, тощо), **в расах** с.-г. рослин та с.-г. тварин, **в техніці** продукційної та хатньої господарки, в загальній і фаховій **освіті**, як чоловіка так і жінки (для провідників особливо надався б тип данських с.-г. **шкіл для «гусманів»** с. т. незаможних селян).

Шляхом **змагань (конкурсів) та виставок** треба дібрати най-поступовіші карлувати та середні індивідуальні господарства,

³³⁾ In. Arn. Bláha: „Sociologie sedláka a dělníka“... str. 72.

³⁴⁾ Inż. K. Dąbrowski, B. Radziejowska, inż. Z. Kobyliński: „Prace zespołowe wsi“. Nakł. T-wa Oświaty rolniczej. Warszawa. 1938; In. Arn. Bláha: „Sociologie sedláka“... str. 187—189.

³⁵⁾ Н. Кремнев (псевдонім): „Путешествие моего брата Алексея в страну новой утопии“. Москва. 1920.

скерувати їх на скрайньо-інтензивні працемісткі та поплатні галузі сільського господарства, на ремесла й хатню промисловість, забезпечити їх освітою, порадою, досконалими сортами та расами й в той спосіб створити серед сільського населення **«вогнища господарського й загального поступу»**. В дальшому господар і господиня вірцевого господарства мали б згуртувати довколо себе рідню, сватів, кумів, сусідів і практично — на прикладах з власного вірцевого господарства переконати їх у необхідності й конечності загального й технічного поступу та науки. **Місто** мало б плекати **культурні та товариські стики з селом** (як в Америці рух „Hesperis“ чи широка федерація „Grange“). Дальшою метою зближення села з містом є **спільне таборювання сільської й міської молоді в природі**. Перевагою цих таборів не є лише **сонце, вода й повітря**, але також і **колективне співжиття молоді** в рямцях організованого табору, що вже само по собі є **дуже доброю громадською школою**. Дальші методи: перебування міських дітей в час ферій у хліборобів, допоміжні студентські відділи для праці на жнивях та в добу сінокосу, зиміна дітей між родинами сільськими й міськими на довшу добу, студійні мандрівки міських дітей по селах, а сільських — по містах, тощо. Зі старих і загальнознаних метод рурбанізм особливу перевагу дає **методам наочного (демонстраційного) навчання, як от виставки, екскурсії (прогульки), демонстрації фільмів та проєкції діяпозитивів**, тощо, але також і вичуванню через **радіо, книжки, часописи**, тощо. Тут багато може допомогти вельми добре розроблена й випробована **методика громадської агрономії**, особливо — в Сполучених Державах Америки, Італії, Україні, кол. Росії (до революції). Зокрема **радіо та кіно** в їх упливах на маси набирають такого значення, що варто подумати над тим, чи не зробити їх **державним монополем** — так, як то зроблено вже в багатьох цивілізованих країнах з початковою школою. В кожному разі не менш важливим огнищем народньої освіти, як школа, стає **«народній дім»** — «дім культури» («селянський будинок» на селах), в якому мають бути скупчені всі засоби **колективної самоосвіти**: радіоприймач з голосником, грамофон з плитами, кіно, бібліотека, читальня з газетами й журналами, громадські організації, ресторація, тощо.

VI. СОЦІОЛОГІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СЕЛА Й МІСТА.

Програма українського рурбанізму не може бути раз і назавжди викристалізованою та зафіксованою; навпаки — гона мусить стало **доповнюватися та змінюватися** відповідно

до напрямку, темпа, сили й глибини процесів культурної та соціальної еволюції країни й нації. Матеріал для такого перепрацювання рурбаністичної програми мали б давати точні, науково-об'єктивні й глибокі **соціологічні дослідження села й міста**, що мали б змалювати національне суспільство під оглядом **«консенса»** поміж всіма складниками національного суспільства. Поруч з цими соціологічними студіями необхідно використати студії з царини: 1) етнографії та фолклору; 2) правосвідомости й звичаєвого права; 3) господарства; 4) евіютики; 5) народньої оборони. Студії ці необхідно періодично повторювати, все більше й більше **посилиючи їх скоординованість та комплексність**, — щоб відтак можна було встановити характер, напрямок та темп **еволюції суспільства**, — спеціально — **еволюції «консенсу»**. Під цим оглядом не можемо не вітати тієї праці в напрямку економічно-соціального обслідування Карпатської України, яку проробив проф. О. К. Мицюк зо своїми учнями³⁶⁾, а на Великій Україні — співробітники Комісії для вивчення звичаєвого права при «Всеукраїнській Академії Наук у Києві»³⁷⁾. Але щодо **методики** соціологічних обслідувань села й міста, то це питання ми вважаємо покищо **відкритим**. Деяким прикладом для таких студій можуть бути деякі дослідження в Сполучених Державах Америки, польські, чеські, але не можна ігнорувати й праць деяких учених кол. Росії. Особливо цінними під цим оглядом, на нашу думку, суть праці з царини **етнографії, фолклору, звичаєвого права та правосвідомости** — переважно ті, що переведені в дусі праць **школи Пітре (Pitré)**, як от праці Піпіна, Чубинського, Вовка, Сумцова, Олександри й Петра Єфименкових, Максима Ковалевського, Олександра Кистяківського, Воблого, Малиновського, Ореста Левицького та ін. Відтак багато дають праці соціально-санітарного та соціально-економічного характеру, як от Шингарева, Марзеєва, Челинцева, Чайнова, Макарова, Диссаго, Алексеєва, Доленка та інших. Ми вважаємо, що найдоцільніше було б переводити обслідування села й міста **експедиціями**, які складалися б з осіб **різних фахів**, напр., фолклорист, правник, економіст-статистик, агроном, лікар, тощо — під керівництвом **соціолога-рурбаніста**. В кожному разі — **програми анкет** мусіли б бути **продебатовані й скореговані** висококваліфікованою колегією, складеною з фахівців **різних фахів**. Лише така **співпраця фахів** гарантувала б з одного боку **фа-**

³⁶⁾ О. Мицюк: „Анкетно-монографічні досліди сільського життя“, — стаття в „Кооперативній Республіці“ за р. 1939. ч. 7—8. Львів. стор. 199—216; його ж: „Нариси з соціально-господарської історії Подкарпатської Русі“ т. I, II.

³⁷⁾ Всеукр. Академія Наук. „Праці комісії для вивчення звичаєвого права“. Вип. 1, 2, 3.

хову доцільність і фахову глибокiсть анкет, а з другого — їх максимальну скоординованість та комплексність. Одноосiбне авторство анкет і одноосiбне обслiдування села має мало шансiв за те, щоб дати дійсно соціологічно-бездоганну працю, зокрема за те, щоб з поля зору дослідувача не випав дійсний «консенс» між поодинокими складниками суспiльства та фактори його посилення чи послаблення. А посилення «консенсу» нації — це ж основне, над усім домінуюче, завдання рурбанізму й рурбаністичного поступу.

Блага³⁸⁾ так малює значення точних наукових досліджень села й міста: «для життя нації є без сумніву важливим, щоб створився «консенс», себто трудова, духова й моральна згода поміж селом і містом. І от лише наукова аналіза обставин, що спричинилися до порушення цього консенсу, без огляду на те, чи причини цього порушення знаходяться в житті міста, а чи — в житті села, може допомогти тому, щоб справа поправлення відбувалася ощадно й з успіхом. Мало того — треба згадати ще про один практичний наслідок наукової аналізи. Наукова орієнтація в соціальних проблемах нашого села могла б означати, що було б у нас менше тих, хто до практичного рішення соціальних проблем приступає з наївним, а для нації часто й небезпечним примітивізмом; що було б менше станової зарозумілости та станового фанатизму, що було б більше тих, хто повстає всередині суспільних верстов, щоб гальмувати духа станового егоїзму, який в своєму скрайньому вияві завжди є небезпечним національним ідеалам, освіченому консенсу та плідній співпраці поміж поодинокими складниками національного суспiльства. Маємо в нас багато реформаторів, які все реформують лише інших. Маємо мало внутрішніх реформаторів які б повставали всередині поодиноких складників суспiльства та які б, маючи освічений (широкий) розгляд про ціле суспiльство, намагалися привести свою верству до раціонального консенсу з іншими верствами. Хіба, на яку вказують зовні, завжди відчувається яко кривда та несправедливість. Хіба, яку усвідомили зсередини (сама група) є початком направлення та погодження. Практично консенс межі верствами суспiльства може бути здійснений тоді, коли буде досить тих, хто є науково орієнтований (переконаний) в однаковій цінності та в однаковій важливості для національного організму всіх органів суспiльства. В той спiсiб наукове пізнання у своїх практичних наслідках може мати й значення національно-гармонізаційного чинника».

³⁸⁾ In. Arn. Bláha: „Předmluva“ k českému překladu příručky J. M. Gillette „Rural Sociology“. — „Sociologie venkova“. v Praze. 1928. str. XI—XII.

З М І С Т Б Р О Ш У Р И :

„ЗАСАДИ УКРАЇНСЬКОГО РУРБАНІЗМУ“.

	Сторінок:
Передмова	3
I. Рурбанізм, його зміст і засади	5— 9
II. Український рурбанізм, його особливості	9—14
III. Програма українського рурбанізму	14—30
Головні частини програми	14
Народні традиції та поступ	14
Правосвідомість та судівництво	16
Релігійно-конфесійна справа	18
Культурно-освітня справа	21
Фізичне здоровля та фіз. культура нації	23
Добровільні організації	24
Родина	25
Дім (хата, мешкання)	26
Індустріалізація села та народу	27
Сільське господарство та його реконструкція	28
IV. Методика рурбаністичного виховання та добору	30—32
V. Соціологічне дослідження села й міста	32—34

Книжки й статті того ж автора:

1. „Кооперація та поширення знаття“ — стаття в журналі „Сільський Господар“ — Київ (орган Центр. Укр. С.-Г. Кооп. Союзу „Централу“) за 1918 р. ч. 1 стор. 11—16.
2. „Штучні гної на світовім та українським ринках до війни, підчас війни та в майбутньому“ — стаття в журналі „Сільський Господар“ — Київ за 1918 р. ч. 7 (стор. 23—26) та ч. 8 (стор. 12—16).
3. „Яким насінням і як сіяти в полі?“ Перше видання: — В-во „Сільський Світ“. Львів. 1925. 24 у 8°; друге видання: „Українське Видавництво“. Краків. 1940. стор. 20 у 8° м.
4. „Коротка Історія й напрямки діяльності Центрального Українського Сільсько-Господарського Кооперативного Союзу — „Централ“ — стаття в збірнику „Укр. Сіл.-Госп. Кооперація“. Подєбради. 1926. ст. 17—72 у 8°.
5. „Проблема організації сталого господарства в степу“. Подєбради. 1927. стор. 48 у 8°.
6. „Цукровий буряк“. Накладом Краєвого Господарського Товариства „Сільський Господар“. Львів. 1929. стор. 69 у 8°.
7. „Система Солярі“ — стаття в місячнику „Кооперативна Республіка“ — Львів. ч. 1 та 2 за р. 1930.
8. „Форми співжиття і співпраці громадської агрономії в кооперацію кредитовою, закупочною та збутовою“. Стаття в ювілейному альманасі „Центросоюзу“ з приводу 30-ліття „Центросоюзу“. Львів. 1931.
9. „Як організована громадська агрономія в різних країнах світу?“ Стаття в місячнику „Кооперативна Республіка“ — Львів. за р. 1931, ч. 6. (стор. 222—227) та ч. 12. (стор. 450—454). Львів. 1931.
10. „Народооздоровлююча політика культурних країн“ — стаття в „Літературно-Науковому Віснику“ — Львів. за р. 1931, книжка 6, стор. 538—545 у 8°.
11. „Чому треба чергувати рослини на полях і як саме?“ Перше видання: Накладом Краєвого Господарського Т-ва „Сільський Господар“, Львів. 1931. стор. 49 у 16°; друге видання: „Українське Видавництво“. Краків. 1940. стор. 24 у 8° м.
12. „Методика суспільно-агрономічної праці в царині пасічництва“ — позаочний курс УТГІ ч. 112. Подєбради. 1935. стор. 39. у 4° (циклостиль).
13. „Нові засади аграрного законодавства“. Доповідь Укр. Правничому З'їзду в Празі в днях 4—7. X. 1933. Накладом Укр. Правничого Т-ва в Ч. С. Р. та Т-ва Українських Інженерів у Ч. С. Р. Прага. 1936. стор. 22 у 8° (циклостиль).
14. „Продукційні сили та можливості сільського господарства Карпатської України“ — стаття в збірнику УТГІ „Карпатська Україна“. Подєбради. 1939. стор. 15—36 у 4° (циклостиль).
15. „Доля Української Господарської Академії в Ч. С. Р. (Подєбради), її професорського персоналу та абсольтентів“. — Стаття в бюлетеню ч. 10 Спілки Українських Інженерів на Словаччині (10 років чинності на емірації). Братіслава. 1940. стор. 20—24 у 4° (циклостиль).
16. „Plant and Seed Cultivation in the Ukraine“. „The Investigator“. Nr. 11. 1933. London.
17. „Individuelní a kolektivní hospodářství v zemědělství s hlediska historického“. — „Věstník Československé Akademie Zemědělské“. ročník XII (r. 1936), č. 8—9, str. 602—608 in 8°.
18. „Individuelní a kolektivní hospodářství v zemědělství s hlediska národohospodářského a socialně-politického“ — „Věstník Českoslov. Akademie Zemědělské“, ročník XII (r. 1937), č. 4—5. str. 332—342 in 8°.
19. „Úkoly, organizace a metody práce Zemědělské Komory Karpatské Ukrajiny“ — referat I. sjezdu Československých Zemědělských Ekonomistů v Praze ve dnech 6—7. III. 1939.

ОГОЛОШЕННЯ.

Тих, хто, прочитавши оголошення в цій брошурі, робитиме на підставі нього замовлення на книжки, чи вписуватиметься на позаочні курси УТГІ, чи передплачуватиме часопис, видавництво просить у своєму замовленні обов'язково покликатися на цю брошуру.

ВИДАННЯ

Спілки Українських Інженерів на Словаччині — Братіслава

Від засновання аж дотепер Спілка видала наступні друки (цикlostиль):

	Кс.
* 1. Бюлетин ч. 1. на 6 сторін. 15. серпня 1931.	2.—
* 2. " ч. 2. на 10 " 10. квітня 1932.	3.—
* 3. " ч. 3. на 8 " 25. червня 1932.	3.—
* 4. " ч. 4. на 8 " 25. січня 1933.	3.—
5. Інформаційний листок до членів Спілки на 2 сторінки 10.3. 1933.	
* 6. Бюлетин ч. 5. на 10 сторін. 8. червня 1933.	3.—
* 7. " ч. 6 на 6 " 1. жовтня 1933.	2.—
* 8. Комунікат Комісії абсолювентів Української Господарської Академії при Спілці Укр. Інж. на Словаччині, на 14 стор. 1. жовтня 1933.	4.—
* 9. Бюлетин ч. 7. на 4 сторін. 10. січня 1934.	2.—
10. Інформаційний листок Комісії абсолюв. УГА на 2 ст. 10 січня 1934.	
11. Заклик до членів Спілки, на 1 стор. 26. січня 1935.	
* 12. Бюлетин ч. 8 на 8 сторін. 15. березня 1935.	3.—
13. Заклик Управи Спілки: Помагаймо еміграції з Карпатської України поміщений в час. „Народня Воля“, Скрентон, 9. травня 1939.	
* 14. Бюлетин ч. 9 на 12 сторін. 25. червня 1939.	4.—
* 15. Меморандум до словацьких владних чинників у справі акції абсолювентів У. Г. А. на Словаччині про студії на У. Г. А. на стор. 20 22 липня 1939. (по словацьки).	8.—
* 16. Програм, правила та статут Уквінської Господарської Академії в Подебрадах, Ч. С. Р. Передрук з видання У. Г. А. на 48 сторін. 22. липня 1939. (по чеськи).	10.—
* 17. Реєстр професорів, доцентів, лекторів та асистентів, що викладали на У. Г. А. від засновання — 1922 аж до 31. XII. 1935. на 8 стор. 22. липня 1939. (по словацьки).	3.—
18. Відчитність ч. 1. по Допомоговому Фонду при Спілці на 4 стор. 10. липня 1939.	
19. Відчитність ч. 2. на 3 стор. 25. вересня 1939.	
20. Відчитність ч. 3. на 4 стор. 11 листопаду 1939.	
21. Заклик до Українського Громадянства в Словацькій Республіці про організацію Стипендійного Фонду при Спілці на 1 стор. 15. жовтня 1939.	
22. Звіт ч. 1. Стипендійного Фонду при Спілці, ва 1 стор. 20 листопаду 1939.	
23. Інформації до абсолювентів Української Господарської Академії на 1 стор. 15 листопаду 1939.	
24. Анкета для абсолювентів У. Г. А. на 1 стор. 15. XI. 1939 (по словац.)	
25. Звіт ч. 2. Стипендійного Фонду при Спілці на 2 ст. 20. січня 1940.	
26. Звіт ч. 3. Стипендійного Фонду при Спілці на 2 сторін. 20. березня 1940.	
* 27. Бюлетин ч. 10. на 40 стор. 10. квітня 1940.	6.—
28. Звіт ч. 4. Стипендійного Фонду при Спілці на 1 ст. 20. травня 1940.	
29. Звіт ч. 5. Стипендійного Фонду при Спілці на 3 ст. 25. серпня 1940.	
* 30. Унів. проф. В. Доманицький: „Засади українського рурбанізму“. Стор. 36. 1940. Друкована	6.—

Числа, позначені зіркою, можна набути від Спілки після надіслання позначеної ціни.

Гроші — на чекове конто roštovej sporitel'ne — Bratislava č. 6.006
 Назва конта: »Spolok ukrajinských inžinierov na Slovensku. Bratislava.«
 Адреса: Spolok ukrajinských inžinierov na Slovensku. Bratislava, Tehelná ul. č. 30. Slovensko. Europa.

ОЛЕКСАНДЕР МИЦЮК,

професор Українського Університету в Празі

**НАРИСИ З СОЦІАЛЬНО-ГОСПОДАРСЬКОЇ
ІСТОРІЇ ПІДКАРПАТСЬКОЇ РУСИ —
КАРПАТСЬКОЇ УКРАЇНИ**

т. II.: доба фєвдально-кріпацька (до половини ХІХ стол.)

Прага 1938, стор. 390 іп 8° з 18 малюн. та франц. резюме;
наклад автора.

... „Надто скромно називає проф. Мицюк свою працю „Нарисами“ ... В дійсності, це широко potrаkтований всебічно простудіований та систематично упорядкований в синтетичну цілість матеріал внутрішньої історії українського Закарпаття від найдавніших по сьогоднішні часи ... Наше Закарпаття здавна було предметом наукового зацікавлення дослідників, своїх і чужинних, головно фільологів та етнографів ... Та все це були фрагментарні спеціальні студії ... Величезний, нерозроблений матеріал ... відстрашував навіть досвідчених дослідників перед більшими синтетичними працями з історії Закарпаття. Та проф. Мицюк належить до відважних дослідників, не злякався ... і рішив звести в систематичну цілість ... весь той матеріал ... Праця проф. Мицюка цінна для наукового дослідника ... та цікава й важна вона для нас не лише з наукового погляду. Вона вперше найбільш вичерпує в ширину й глибину історію тієї нашої „Землі без імени“ ... (З рецензії І. Витановича в журн. „Дзвони“ за р. 1938, ч. 9, ст. 394).

В роздрібн. продажу ціна 50.— К (5.— RM; 10.— zł. p.)

Набувати від автора :

**Univ. prof. O. MYCJUK, PRANA XII., Soběslavská 2251,
Protectorat B. u. M.**

Вже вийшов з друку **Господарський Календар
„Сільського Господаря“
на рік 1941-ий**

Ціна: 3 вл. (1,5 RM; 15 K); на пересилку долучати 0,50 вл. (0,25 RM; 2,50 K).

Н а б у в а т и : 1) в Генерал-Губернаторстві: — „Сільський Господар“ — Jaroslau, Ringplatz 6/I. 2) в Протектораті: univ. prof. V. Domanyskyj, Poděbrady, Žižkovo př. 443/III; 3) в Райху: Dipl. Ing. P. Zelenyj, Berlin NW 87, Bachstrasse 3, bei Thile.

КРАКІВСЬКІ ВІСТІ

український часопис

у Генерал - Губернаторстві

виходить тричі в тиждень.

Це єдиний часопис, що приносить відомості з рідного краю в Генерал-Губернаторстві. Містить окремі статті на теми: політичні, культурно-освітні та господарські. Крім цього подає докладні відомості світових подій.

Кожний українець в Генерал-Губернаторстві та поза межами, а то в Німеччині, Протектораті й Словаччині та всюди, де тільки гомонять українська мова, радо читає й передплачує

„КРАКІВСЬКІ ВІСТІ“

Передплата в краю
й закордоном: чвертьрічно
10·50 зл. або 5·25 RM.

Оказові числа висилаємо
бозплатно.

Адреса:

„Краківські Вісті“, Краків, Кармелітська вул. 34.

»Krakauer Nachrichten«,
Krakau, Karmeliterstr. 34. Generalgouvernement.

**Видання Українського Видавничого Фонду в Празі,
після знижки на 50 %.**

	К
1. Ривдяк С.: Міцність матеріалів	50—
2. Русова С.: Теорія і практика дошкільного виховання	10—
3. Яновський В.: Сучасне лікування венеричних хороб	8·50
4. Буріян Ф.: Пластична хірургія	5—
5. Шульгін О.: Нариси з нової історії Європи	17—
6. Гончаренко А.: Загальна гігієна	17—
7. Якименко Ф.: Практичний курс науки гри гармонії	17—
8. Туган-Барановський: Коротка політична економія	34—
9. Павлійчук М.: Коротка анатомія	12·50
10. Модерне українське мистецтво, під редак. Антоновича Д.	15—
11. Щербина Ф.: Статистика	25—
12. Антонович Д.: Триста років українського театру	22·50
13. Іваненко Є.: Курс аналітичної геометрії	57·50
14. Михайлюк К.: Молочарство	15—
15. Чайковський М.: Алгебра ч. I.	62·50
16. " " ч. II.	42·50
17. Галаган М.: Атомістично-молекулярна теорія	22·50
18. Бородаєвський С.: Історія кооперації	42·50
19. Рашевський М.: Рафінація цукру	25—
20. Дараган Ю.: Сагайдак	7·50
21. Старкова А.: Загальна біологія	17—
22. Щербаківський Д.: Українське мистецтво	34—
23. Чупринка Гр.; Твори	35—
24. Гармашів В.: Шкільна гігієна	13·50
25. Січинський В.: Архітектура старокнязівської доби	25—
26. Фролов Л.: Цукроварство	50—
27. Білецький Л.: Основи української літературно-наукової критики	32—
28. Смаль-Стоцький С.: Розвиток поглядів про сімю славянських мов і їх взаємне споріднення	10—
29. Вовк Ф.: Студії з української етнографії та антропології	50—
30. Кахнєкевич: Задачник до міцності матеріалів	30—
31. Грабина Л.: Геодезія ч. I. вип. I.	62·50
32. " " ч. I. вип. II.	42·50
33. Шовгенів: Гідравліка підземних вод	22·50
34. Чижевський Д.: Нариси з історії філософії на Україні	20—

Звертайтесь на адресу:

Praha XIII., Brožíkova ul. čís. 390.
Protectorat Böhmen und Mähren.

І Л Ю С Т Р О В А Н І В І С Т І

Мистецько видаваний, багато й цікаво ілюстрований журнал, що реєструє найважливіші події з нашого життя у Генеральному Губернаторстві.

Ц е п а м'я т к о в и й м і с'я ч н и к

для кожної української хати й рідні, — для Читалень, Установ, Шкіл і Кооператив, в якому окрім світляк ще й шіснадцять окремих сторінок літературного змісту.

Виходять кожного місяця, ціна одного примірника
1— зл., річна передплата 12— зл.

Передплачуйте та поширюйте Ілюстровані Вісті!

Адреса: „Ілюстровані Вісті“, Краків, Кармелітська 34.

У К Р А Ї Н С Ь К И Й П А С І Ч Н И К

орган Господарського Товариства „Сільський Господар“ в Ярославі, Ринок 6/III. та Кооперативи „Рій“ у Холмі, Любельська 28

**н е з а б а р о м п о ч н е в и х о д и т и
в Х О Л М І.**

А д р е с а :

**•Rij• — Landesgenossenschaft der Bienenzüchter. S H O L M L U B., Lublinerstrasse Nr. 28.
General-Gouvernement.**

В ПРОТЕКТОРАТІ передплату приймає univ. prof. V. Domanucký,
PODĚBRADY, Žižkovo předm. č. p. 443/III. Protektorat B. u. M.
У РАЙХУ: Dipl. Ing. P. Zelený; BERLIN NW 87, Bachstrasse 3, bei Thile.

БАТЬКИ! МАТЕРІ!

НЕГАЙНО ПЕРЕДПЛАТИТЬ
СВОЙ ДИТИНІ ЖУРНАЛИК

МАЛІ ДРУЗІ

що виходить раз у місяць з численними обравками і містять цікаві й виховні оповідання, сценки, казки, вірші, загадки і таке інше.

Передплата річно 3·50 зл., піврічно 1·80 зл.

Адреса: „Малі Друзі“, Краків, Кармелітська 34.

ДІТВОРА — НАЙБІЛЬШИЙ СКАРБ НАРОДУ!

Розпродаються наступні видання:

1. Віктор Доманицький: „Проблема організації сталого господарства в степу“, стор. 48 у 8°; ціна 6 кор. (0.60 РМ; 1.20 зл.).
2. В. О. Євреїнов: „Лищина“. Короткий практичний poradnik для плекання лісового горіха. З 6 малюнками в тексті, стор. 32 у 8° (літогр.); ціна 10 кор. (1 РМ; 2 зл.).
3. „Колоскові хліба“ — альбом малюнків, стор. 32 у 8° (літогр.); ціна 10 кор. (1 РМ; 2 зл.).
4. Віктор Доманицький: „Нові засади аграрного законодавства“, стор. 22 у 8° (циклост.); ціна 3 кор. (0.30 РМ; 0.60 зл.).

Книгарням та організаціям 30—40% знижки (рабату).

Адреса: Univ. prof. Viktor Domanyskyj; PODĚBRADY,
Žižkovo předm., č. p. 443/III; Protektorat B. u. M.;
у Ген. Губерн. — „Сільський Господар“ — Jaroslau, Ringplatz 6/I.

Книжковий Склад

Українського Вільного Університету в Празі

пропонує по знижених цінах:

I. Видання У. В. Університету:

	К	РМ	ЗЛ.
I. Горбачевський: „Органічна хемія“, 600 стор.	150—	(15—,	30—)
С. Дністрянський: „Загальна наука права і політики“ т. I. 150 стор.	100—	(10—,	20—)
С. Дністрянський: „Річеве право“ (літогр.), 204 стор. .	60—	(6—,	12—)
Д. Дорошенко: „Огляд української історіографії“, 222 ст.	60—	(6—,	12—)
Р. Лашенко: „Історія українського права“, ч. I. (Кня- жа доба), 150 стор.	50—	(5—,	10—)
К. Лоський: „Історія і система римського приватного права“, т. III, ч. 1, 2, 3 (літогр.), 325 стор.	122—	(12·20,	24·40)
В. Тимошенко: „Картелі і трести“, (літогр.), 335 ст. . .	66—	(6·60,	13·20)
В. Щербаківський: „Палволіт“, (цикlostиль), ст. 58 + 3 табл.	20—	(2—,	4—)
Науковий Ювілейний Збірник, т. I, II, стор. 697	180—	(18—,	36—)
Науковий Збірник У. В. У., т. I, II, стор. 345	90—	(9—,	18—)
Український Вільний Університет в р.р. 1926—31, ст. 200.	36—	(3·60,	7·20)

II. Видання наукових товариств при У. В. У.

С. Наріжний: „Ярослав Голь“, 48 стор.	7·50	(0·75,	1·50)
„Руська Правда“, 18 стор.	7·50	(0·75,	1·50)
Праці Укр. Істор.-Філолог. Т-ва в Празі, т. I, 210 ст. . .	75—	(7·50,	15—)
Ювілейний Збірник в честь проф. С. Дністрянського, 318 стор.	75—	(7·50,	15—)

Ціни розуміються франко склад, без пересилки; на пере-
сылку долучати 10% вартості замовлення. Для організацій
та книготоргівель — знижка (рабат) до 33% вартості замовлення —
в залежності від його розміру. При великих замовленнях пересилку опла-
чує Книжковий Склад У. В. У. Книжки висилаються лише ва готівку
або за післяплатою-добіркою (в Протектораті).

Замовлення й гроші посилати на адреси:

З РАЙХУ ТА ПРОТЕКТОРАТУ: Společnost přátel Ukrajinské Volné
University (knížní skladiště) — PRAHA II., ve Smečkách 29/II. Protektorat
B. u. M. Účet poštovní spořitelny — Praha č. 95.033.

З ГЕНЕРАЛ-ГУБЕРНАТОРСТВА: Landwirtschaftlicher Verein »Silskyj
Hospodar« für Universität — JAROSLAU, Ringplatz 6/I. General-Gouver-
nement; гроші — або безпосередньо т-ву, або на чековеkonto Пошт.
Щадниці — Варшава ч. 2858.

ЗІ СЛОВАЧЧИНИ: Spolok ukrajinských inženýrov na Slovensku,
BRATISLAVA, Tehelná 30. S. R. Účet poštovej sporitel'ne — Bratislava
č. 6,006 pro Universitu.

СІЛЬСЬКИЙ ГОСПОДАР

ГОСПОДАРСЬКО-КООПЕРАТИВНИЙ ЧАСОПИС

Господарського Товариства „Сільський Господар“ та української кооперації в Генерал-Губернаторстві. Видає Господарське Товариство „Сільський Господар“ в Ярославі, Ринок 6/І. Генерал-Губернаторство. — Накладом „Українського Видавництва“ в Кракові, Кармелітська вул. чис. 34/ІІ.

ВИХОДИТЬ РАЗ У МІСЯЦЬ.

Передплата на рік — 9 зол. (4·50 РМ; 45 К); ціна числа 0·80 зол. (0·40 РМ; 4 К).

Адреса: „Silskyj Hospodar“ („Der Landwirt“), JAROSLAU, Ringplatz Nr. 6, General-Gouvernement.

У ПРОТЕКТОРАТІ передплату приймає prof. V. Domanuckyj, Poděbrady, Žižkovo př., č. p. 443/III. Protektorat Böhmen und Mähren.

У РАЙХУ: Dipl. Ing. P. Zelenyj; BERLIN NW 87, Bachstrasse 3, bei Thile.

„Засади Українського Рурбанізму“.

Ціна 6 кор. (0·60 РМ; 1·20 зл.).

НА ПЕРЕСИЛКУ долучати 10% — при замовленнях до 100 прим.; 5% — при замовленнях 100—500 прим.; при замовленнях по-над 500 прим. пересилка за рахунок видавця.

ЗНИЖКА (РАБАТ, ОПУСТ) — для книгарень та організацій — до 33% — в залежності від розміру замовлення; субскрибентам — 50% вартости замовлення.

ЗАМОВЛЕННЯ ТА ГРОШІ ПОСИЛАТИ НА АДРЕСИ:

У ГЕНЕРАЛ-ГУБЕРНАТОРСТВІ: Landwirtschaftlicher Verein „Silskyj Hospodar“, JAROSLAU, Ringplatz 6/І; General-Gouvernement; гроші — або безпосередньо т-ву, або на чековеkonto Пошт. Щадниці — Варшава ч. 2858.

У ПРОТЕКТОРАТІ Й НІМЕЧЧИНІ (РАЙХУ): Univ. prof. V. Domanuckyj, PODĚBRADY, Žižkovo předměstí, č. p. 443/III. Protektorat Böhmen und Mähren.

У СЛОВАЧЧИНІ: Spolok ukrajinských inženýrov na Slovensku, BRATISLAVA, Tehelná ul. č. 30. Slovensko. Účet poštovej sporitel'ne — Bratislava č. 6.006.